Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...мнай 1921 оной ...ин 21-нээ гарана. | № 289 (18612) | 1990 оной декабриин 18, вторник | Сэн 3 мүн.

Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй гурбадахи сесси тухай

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...дэр, декабриин 17-до Соведүүдэй байшангай конфе... соо Буряадай ССР-эй арбан хоёрдохи зарлалай Вер... Соведэй гурбадахи сесси хүдэлмэриеэ эхилбэ.

...ино Соведэй сессиие республикын Верховно Соведэй ...шын нэгэдэхи орлогшо В. В. Саржан нээгээ. Верхов... ...дэй гурбадахи сессиин үзэмжэдэ 24 асуудал табигдана ...удалнуудай 12-ынь гурбадахи сессиин хүдэлмэриин ...хубиин үедэ, бусад асуудалнуудынь ерэхэ жэлэй ян...-дэ нээгдэхэ сессиин хоёрдохи хубида хаража үзэг... ...тэрэ мэдээсэбэ.

...ай ССР-эй арадай депутадууд Верховно Соведэй ...и сесси дээрэ хаража үзэгдэхэ асуудалнуудые зүб...хэжэ эхилбэ. Сессиин зүбшэхэ зүйлнүүд тухай асуу... ...арадай депутадууд П. Г. Зильберман, В. К. Кукшинов, ...ранутов, В. Б. Саганов, К. П. Альцман, К. Ц. Конев, ...онова, В. Р. Соктоев, Л. Ч. Нимаева, Г. К. Языков, ...локолодов, В. В. Устинов, Н. П. Быков, Ю. И. Алек... А. Астапенко, Н. П. Оленников, А. А. Чукреев, ...й арадай депутат В. К. Агалов һанамжаяа хэлэһэн ...радай депутат В. В. Молоновагай дурадхалаар Союз...ор тухай асуудал сессиин зүбшэхэ зүйлдэ нэмэжэ ...тухай шиидхэбэри абтаба.

...ай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо ...маев КПСС-эй рескомой секретариин тушаалда кандидатураяа юундэ дэбжүүлээб гэһэн асуудалтайгаар В. В. Молонова хандаба.

Буряадай ССР-эй арадай депутат Р. Б. Гармаев тус асуудалдань харюу үгөө.

Тэрэнэй удаа республикын Верховно Соведэй мандатна комиссиин элидхэл арадай депутадууд шагнаба. Мандатна комиссиин түрүүлэгшэ В. Ф. Калашников элидхэл хэхэдээ, һунгуулиин Түрхын 150-дахи округһоо Буряадай ССР-эй арадай депутадаар һунгагдаһан В. Е. Тугутовай эрхэ түлөөлэлгые мэдэрхые дурадхаба. Сесси арадай депутат В. Е. Тугутовай эрхэ түлөөлэлгые мэдэрхэ гэһэн шиидхэбэри батлан абаба.

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Экономическа реформын талаар комитедэй түрүүлэгшын үялгые дүүргэгшэ В. Г. Ларионов «Буряадай ССР-эй экономикые тогтууритай болгохо, дэлгүүрэй харилсаануудта дамжан орохо талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүдэй программа тухай» элидхэл хэбэ. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ, арадай депутат В. Б. Саганов тус асуудалаар нэмэлтэ элидхэл хэһэн байна. Тус элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадууд М. Х. Харанутов, О. Б. Хомутов, С. П. Гаврилов, Ю. А. Ефремов, И. Т. Павлов, А. С. Богомолов, В. Е. Тугутов болон бусад үгэ хэлэжэ, һанамжа дурадхалнуудые оруулһан байна.

Удаань Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Комитедэй түрүүлэгшэ И. Т. Павлов «Буряадай ССР-эй зөөриие гүрэнэй бэшэ болгохо Дүрим тухай» элидхэл хэбэ. Тус асуудал тушаа үгэ буляалдаатай, арсалдаатай хөөрэлдөөн болобо. Зөөри гүрэнэй бэшэ болгохо тухай асуудалаар Буряадай ССР-эй арадай депутадууд С. П. Гаврилов, С. М. Ибрагимов, В. Ф. Калашников, А. Ф. Покацкий, Н. П. Оленников, Г. К. Языков, Е. К. Ханхалаев, О. Б. Хомутов, Н.-Ц. Г. Дабаев, В. С. Худугуев, А. И. Бизюкин, В К. Кукшинов, М. Г. Намсараев, РСФСР-эй арадай депутат В. К. Агалов болон бусад үгэ хэлээ.

Тус асуудал яаралтайгаар хаража үзэхын аргагүй, тиимэһээ арадай депутадуудай хэлэһэн һанамжа, дурадхалнуудые хараада абажа, тус Дүримые Верховно Соведэй комитедүүдтэ зүбшэн хэлсэһэнэй удаа, сессиин удаадахи нэгэ заседани дээрэ эсэслэн батлаха гэһэн шиидхэбэри абтаба.

Удаань «Гэр байрын асуудалнуудые шиидхэлгые хурдадхаха талаар Буряадай ССР-эй правительствын хэмжээнүүд тухай» элидхэл Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов сесси дээрэ хэбэ. Республикын Верховно Соведэй Комитедэй Түрүүлэгшэ Н. И. Быков нэмэлтэ элидхэл хэбэ.

Сессидэ хабаадагшад Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ябуулжа байһан хүдэлмэри тухай, мүн РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд тухай РСФСР-эй арадай депутадуудай мэдээсэлнүүдые шагнаха гэһэн шиидхэбэри мүн лэ батлан абаһан байна.

ССCР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд эхилээ

1990 оной декабриин 17-до үглөөнэй 10 сагта Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо СССР-эй Арадай депутадуудай IV съезд эхилээ.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Арадай депутадуудай съездын Тогтоол

РСФСР-эй ГҮРЭНЭЙ ЗУРГААНУУДЫЕ ШЭНЭДХЭН БАЙГУУЛХА ТАЛААР ХУУЛИИН ПРОЕКТНҮҮДЫЕ БЭЛДЭХЭ ТУХАЙ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд иигэжэ тогтообо:

РСФСР-эй гүрэнэй зургаануудые шэнэдхэн байгуулха, мүн бүгэдэ нийтын, адли тэгшэ, сэхэ дуугаа үгэлгөөр али нэгэнэйнь шэлэгдэхэ гуримаар һунгагдадаг. РСФСР-эй Президентын тушаал бии болгохо асуудал хаража үзэхын тула зохихо хуулинуудай проектнүүдые зохёожо, РСФСР-эй Арадай депутадуудай съездын баталамжада табихыень РСФСР-эй Верховно Соведтэ даалгаха.

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 15.

Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Арадай депутадуудай съездын Тогтоол

РСФСР-эй ГҮРЭНЭЙ ГЛАВНА АРБИТРЫЕ БАТАЛХА ТУХАЙ

РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд иигэжэ тогтообо:

РСФСР-эй Гүрэнэй главна арбитраар нүхэр Гребенников Валерий Васильевичые батлаха

РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Б. Н. ЕЛЬЦИН.

Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 14.

РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗД

РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд хүдэлмэриеэ түгэсхэбэ.

Россин Федерациин автономито байгуулгануудта, РСФСР-эй газар дээрэ ССР Союзай актнуудые хэрэглэлгэдэ, республикын Арадай депутадуудай съездын этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые лаблаха ба бусад асуудалнуудта хабаатай нэмэлтэнүүд болон зааһабаринууд батлан абтаа. Съездын шиидхэбэреэр зарим нэмэлтэнүүд ба хубилалтанууд зүбшэн хэлсэлгэһээ болюулагдаһан байна.

Эмхидхэлэй асуудалнууд хаража үзэгдөө. Хуулиин талаар республикын Верховно Соведэй Комитедэй Түрүүлэгшэ С. М. Шахрайн кандидатура зүбшэн хэлсэгдэжэ, РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшын тушаалда дэбжүүлэгдээ һэн. Забһарлалгын үедэ депутадууд нюусаар дуугаа үгэһэн байгаа. Олон депутадуудай дуугаа үгэлгэдэ хабаадаагүй дээрэһээ тоололгын комиссиин протокол батлагдаагүй. Түрүүлэгшээр һуугшын дурадхалаар РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын орлогшые һунгаха тухай асуудал зүбшэхэ зүйлһөө гарагдаа.

РСФСР-эй Гүрэнэй главна арбитраар В. В. Гребенниковые съезд батлаба.

(ТАСС).

СССР-һээ МОРДОБО

ЛЕНИНГРАД. Декабриин 16-да Корейн Республикын Президент Ро Де У Нева дээрэхи хототой танилсаһан байгаа.

Айлшамнай Илалтын талмай дээрэхи Ленинградай баатар хамгаалагшадта зорюулагдаһан хүшөөдэ сэсэгүүдые табяа. Удаань СССР-эй Наукануудай академиин Физико-техническэ институдта ороһон байна. Эсэгэ ороной эрдэм ухаае хүгжөөлгэдэ ехэ хубитаяа оруулһан эрдэмэй түбэй түүхэтэй тэрэниие танилсуулһан, харилсаа холбоон тухай хэлсээ баталанхай Сеулай Национальна университедтэй тус институдай бэелүүлдэг харилсаа холбоон тухай тэрээндэ хөөрэжэ үгэһэн байгаа.

Ро Де У Эрмитажай уран бүтээлнүүдтэй баһал танилсаба.

Ленсоведэй зүгһөө эмхидхэгдэһэн сайлалга дээрэ үгэ хэлэхэдээ, Урда Корей Советскэ Союз хоёрой хоорондохи харилсаанууд ехэ үни муу байгаа гэжэ Президент онсолон заабa. Гүрэнүүдэй хоорондо һайн харилсаануудай тогтоогдожо эхилхэдэ, дэлхэйн шэнэ хамтарал байгуулха агууехэ хэрэгтэ ёһотой партнернууд болохо зэргэтэйбди гэжэ тэрэ хэлэбэ. Корейн хахад арал дээрэ, Азиин-Номгон далайн региондо амгалан тайбан байдал тогтоохын тула бүхы хүсэлэл оролдолгонуудаа элсүүлхэбди гэжэ Президент Михаил Сергеевич Горбачев бидэ хоёр бүхы дэлхэйдэ сэносхоо гээшэбди гэжэ тэрэ хэлээ.

Үдэшэ Ро Де У Советскэ Союзһаа мордоһон байгаа.

Пулковай аэропорт дээрэ Президентскэ Соведэй гэшүүн В. А .Медведев, Ленсоведэй түрүүлэгшэ А. А. Собчак, бусад тусхай тушаалтад тэрэниие үдэшэбэ.

(ТАСС).

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ажалай үдэр

БОЛЗОРҺОО УРИДШАЛАА

...хоолой продуктнуу...эгжүүлхэ талаар ха...һэн зорилгонуудаа ...үүлхын тула Яруунын ... Исэнгын совхозой ..., малшад горитойхон ...буулна. Тусхайлбал, ...һаалишад гүрэндэ һү ... энэ жэлэйнгээ тү...0 процент бэелүүлээ. ...эршэд, адуушад бо...шодынь мяханай ком...арган мал олоор тушаажа, гүрэнэйнгөө энэ жэлэй захилые болзорһоо уридшалан 103 процент дүүргэбэ.

— Ажахымнай байгша оной эхинһээ хойшо гүрэндэ 5093 центнер һү, 3422 центнер мяха тушаагаа юм. Жэлэй дүүрэтэр бэлэдхэлэй пунктда түсэбһөө гадуур горитой ехэ продукци эльгээхэ байна,— гэжэ совхозой ахамад зоотехник Е. Хабинов хөөрэнэ.

К. СУДАНОВ.

...АСТЕРАЙ ОРОЛДОЛГООР

...н колбаса үйлэдбэ...ы республикын бусад ...үүдтэ ороходоо яһала ...олзотой гэжэ тоолог...о цехэй мастер Жорж ...вич Бошикян ажалай ...ижаргуулха талаар ехэ ...о гаргадаг юм. Хүдэл...ложомдожо ерэхэ, хү...н үедэ архи ууха ябадалынь нэгэнтэ бэшэ то...х һэн. Харин хүдэл...гурамай һайжархаһаа ...алайшье үрэ дүн гаржэһэн юм.

...а үйлэдбэрилдэг це...одохи түхеэрэлгэнүү...рославиһаа асарагдаа ...үйн района энэ түхеэ...өө худалдажа абаад ...ро, 330 мянган түхэ...валюта гаргашалһан ...х энэ гаргашаяа гүр...й туршада тэхэрюулж байһан һаа, тэрэнээ ...м бусааһан байха юм. ...мастер Ж. Бошикян ...элтэй харюусалга ехэ...дэлмэрилэгшэдые, мэр...ье урижа асарһан ...хайлбал, Улаан-Үдын ...комбинадта хорёод ...алһан мэргэжэлтэдые ...Яковлевна, Борис Николаевич Огарковтаниие урижа асараад хүдэлгүүлнэ. Энэ бүлэ үдэр бүри Улаан-Үдэһөө Загарай ошожо хүдэлмэрилдэг юм. Тиихэдээ хүдэлмэридөө шуналтай, цехэй технолог Е. В. Перевалова онсолмоор. Мүн залуу хүдэлмэрилэгшэ Л. Дабаева баһал ажалдаа шалгардаг гэжэ хэлэлтэй.

— Зүгөөр манай хүдэлмэридэ дутагдалнууд үгы гэжэ хэлэжэ болохогүй. Жэшээнь, цехтэмнай ямаршье транспорт үгы юм. Колбаса бидэнэр өөһэдөө машинануудаар тараажа байгаабди. Зүгөөр тиимэ арга боломжо бидэнэртэ үгы. Гадна цехтээ хэрэгтэй хэрэгсэл асарха аргагүйдэнэбди. Элдэбын ушар гарана ха юм,—гэжэ Жорж Никагосович хөөрэнэ.

Тус цех һарадаа 16—18 тонно колбаса үйлэдбэрилнэ. Тиихэдээ түсэбөө холо үлүүлнэ гээшэ. Хэрбээ бии байһан бүхы дутуу дундануудаа усадхаа һаа, тус цехэй коллектив үшөөшье ехэ продукци үйлэдбэрилхэ һэн. Зүгөөр Загарайн райоһоо туһаламжа хэрэгтэй байна бшуу.

Т. ПНЕВА.

...ҮДЭЛМЭРИНЬ ТҮГЭСЭБЭ

...эй декабриин 11-һээ ...о Москва хотодо Со...ин Түбэй театр соо ...й уран зохёолшодой ...ездын хүдэлмэри үр... Съездын хүдэлмэ...эй Буряадай уран зо...ой холбооһоо 12 зо...6 делегат, 6 уригдаг...лдалсаба. Съезд дээ...адай ССР-эй Уран зо...ой холбооной правле...үлэгшэ Николай Дам...дэрэнгы үгэ хэлээ. ...эй Уран зохёолшодой ...й правлениин түрүү...Юрий Васильевич Бон...гдаба. Мүн тиихэдэ ...н нэгэдэхи секрета...ис Степанович Рома...дэба.

...РСФСР-эй Уран зо...й холбооной органой ...лэгшэд, СССР-эй ...шодой 9-дэхи съез...адууд элирхэйлэгдэ...Р-эй Уран зохёолшодой холбооной правлениин гэшүүдээр Н. Дамдинов, С. Цырендоржиев, Д. Эрдынеев гэгшэд һунгагдаа. Тиихэдэ Б. Дугаров шалгалтын комиссиин гэшүүн болобо.

Правлениин шэнэ гэшүүдэй түрүүшын зүблөөн болоожо, секретариат шэлэгдэбэ. РСФСР-эй Уран зохёолшодой холбооной секретариадта «Байгал» журналай ахамад редактор С. Цырендоржиев ороолсоо. Правлениин зүгһөө ород литературатай, национальна литературатай болон журнал, хэблэлнүүдтэй, залуу зохёолшодтой хүдэлхэ секретарьнууд элирхэйлэгдээ.

Үнгэрэгдэхээ байһан СССР-эй уран зохёолшодой 9-дэхи съездын делегадуудаар Буряадһаа поэт Ш. Байминов, драматург С. Лобозеров, прозаик В. Митыпов гэгшэд һунгагдаба.

Ц. ДОНДОКОВ.

МҮРЫСӨӨНДЭ ШАЛГАРБА

Локомотив-вагон заһабарилгын заводой шэрэм шудхалгын цехэй коллектив байгша оной эхинһээ бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, предприяти дотор дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ оло дахин шалгаржа гараһан байха юм.

Заводой бусад цехүүдтэй адли хүндэ эрхэ байдалда ажаллабашье, доторой арга боломжонуудые элсүүлэн, үрэ бүтээсэтэйгээр ажаллаһанай ашаар һара бүриин түсэбтэ даабаринуудые урагшатай дүүргэнэ. Цехэй үйлэдбэрилэн гаргадаг гол продукци болохо тормозой колодко шудхан бүтээхэ энэ жэлэй даабариие болзорһоонь урид дүүргэһэн тухайгаа тээмэндэ мэдүүлээ.

Түйлаһанаа улам арьбадхаха зорилготойгоор жэлэй дүүрэтэр түсэбһөө гадуур 473 мянган түхэригэй продукци гаргаха уялга абаһан байна.

Т. СОБИНКОВА.

Локомотив-вагон заһабарилгын заводой барилгын управлениин коллектив Орешково тосхондо байрын гэрнүүдые бодхоожо байна.

Прораб Д. Квасницкий, мастер Г. Машанова, Г. Березовская, шулуушан В. Литвинцев, штукатур--шэрдэгшэд Л. Иванова, А. Усольцева, Е. Лущак гэгшэд байрын гэрэй барилгада бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, олоной дундаһаа шалгарна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: баруун гарһаа Л. Иванова, Е. Лущак.

П. БУРМАКИНАЙ фото.

СССР-эй Верховно Соведэй Тогтоол

«СССР-тэ ИНВАЛИДУУДЫЕ СОЦИАЛЬНА ТАЛААР ХАМГААЛГЫН ГОЛ ҮНДЭҺЭ ҺУУРИ ТУХАЙ» СССР-эй ХУУЛИИЕ ХҮСЭНДЭНЬ ОРУУЛХА ТУХАЙ

СССР-эй Верховно Совет иигэжэ тогтооно:

1. Тус Хуулиин 9-дэхи, 10-дахи ба 12-дохи статьянуудаар хараалагдаһан дүримүүдые оруулангүй, «СССР-тэ инвалидуудые социальна талаар хамгаалгын гол үндэһэ һуури тухай» СССР-эй Хуулиие 1991 оной январиин 1-һээ хүсэндэнь оруулха.

2. «СССР-тэ инвалидуудые социальна талаар хамгаалгын гол үндэһэ һуури тухай» СССР-эй Хуулитай союзна ба автономито республикануудай хуулинуудые тааруулхыень союзна ба автономито республикануудай Верховно Соведтэ дурадхаха.

«СССР-тэ инвалидуудые социальна талаар хамгаалгын гол үндэһэ һуури тухай» Хуулиин дүримүүдһээ үндэһэлэн, хуулиин зохихо актнуудые батлан абахыень союзна ба автономито республикануудай Верховно Соведүүдтэ дурадхаха.

3. Иигэжэ тогтоохо гэбэл:

А) һуурин тосхонуудай проектнүүдые зохёолгодо, тэдэниие барилгада, байрын районуудые бүридхэлгэдэ, байшангуудые, барилгануудые, комплекснууд болон коммуникаци барилгын ба һэргэн шэнэдхэлгэдэ, мүн тэрэшэлэн транспортна хэрэгсэлнүүдые, хэлхээ холбооной ба мэдээсэлэй хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгын проектнэ шиидхэбэринүүдые зохёолгодо хабаатай Хуулиин 9-дэхи статьягаар хараалагдаһан дүримүүд 1992 оной январиин 1-һээ хүсэндөө оруулагдаха;

Б) Со[illegible]на барилгын объектнүүдые бодхоолгодо, мүн тэрэшэлэн транспортна хэрэгсэлнүүдые, хэлхээ холбооной ба мэдээсэлэй хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгэдэ, худалдан абалгада хабаатай, тус хуулиин 9-дэхи статьягаар хараалагдаһан дүримүүд 1995 оной январиин 1-һээ хүсэндөө оруулагдаха.

4. Түмэр замай вокзалнуудай, далайн ба гол мүрэнэй портнуудай, аэропортнуудай, гүрэнүүдэй хоорондын автобусно станцинуудай байшангуудые шэнэдхэн түхеэрэлгые оруулангүй, мүнөөнэй бүхы объектнүүдые инвалидуудай хэрэглэхээр 2000 оной январиин 1 болотор тааруулан түхеэржэ дүүргэхэ. Инвалидуудай (һандали-коляска хэрэглэдэг, нохойгоор үдэшүүлдэг инвалидуудые оруулалсан) хэрэглэхээр түхеэрэгдээгүй эдэ объектнүүдые ашаглалга заагдаһан болзорһоо хоригдохо.

Мүнөө байгаа түмэр замай вокзалнуудай, далайн ба гол мүрэнэй портнуудай, аэропортнуудай, гүрэнүүдэй хоорондын автобусно станцинуудай байшангуудые (тэрэ тоодо һандали-коляска хэрэглэдэг, нохойгоор үдэшүүлдэг инвалидуудые оруулалсан) инвалидуудай хэрэглэхээр шэнэдхэн түхеэрэлгэ 1991 ондо эхилэгдээд, 1995 оной январиин 1-һээ хойшо бэшэ болзорто дүүргэгдэхэ ёһотой.

Инвалидуудай (тэрэ тоодо һандали-коляска хэрэглэдэг, нохойгоор үдэшүүлдэг инвалидуудые оруулалсан) ябаха вагонсор поезднуудые хангаха, мүн тэрэшэлэн инвалидуудай ябаха зарим самолёдуудые, далайн ба гол мүрэнэй суднануудые түхеэрэлгэ, 1993 оной январиин 1 болотор түгэсхэгдэхэ ёһотой.

5. Инвалидуудые транспортаар ба социальна бусад зүйлнүүдые хангаха талаар уялганууд дүүргээгүй байһанай түлөө экономическа харюусалга тогтооһон Хуулиин 12-дохи статьягай дүримүүд тус Тогтоолой 3-дахи ба 4-дэхи пунктнуудаар тогтооһон болзорнуудта хүсэндөө оруулагдаха.

6. Союзна ба автономито республикануудай Гүрэнэй засагай болон хүтэлбэриин дээдын зургаануудта иимэ асуудалнуудые шиидхэхыень дурадхаха:

тус Хуулиин 20-дохи статьягаар хараалагдаһан аргалалгын түбүүдые эмхидхэлгын болзорнууд ба гурим тухай, тэдээндэ мүнгэ һомололго, материально-техническэ талаар, кадрнуудаар хангалга тухай;

дэлгүүртэ шэлжэн оролгын эрхэ байдалда тэдэниие социальна талаар хамгаалха шухала хэмжээ болгон, инвалидуудта арадай хэрэглэмжын хямдад бараанай нөөсэнүүдые байгуулха, тэдэниие хубаарилха гурим тухай;

тусхай предприятинуудые байгуулхадань, тэдэнэй материальна үндэһэ һуурииие бэхижүүлхэдэнь инвалидуудай нийтын эмхинүүдтэ туһалха тухай;

инвалидуудай республиканска бүлгэмүүдэй предприятинуудые материально-техническэ талаар хангалгые һайжаруулха, тэдэниие хэрэгсэл зүйлнүүдээр ба продукцяар хангадаг предприятинуудтай удаан болзорой ажахын холбоо үргэдхэхэ тухай.

7. СССР-эй Министрнүүдэй Совет 1991 оной июлиин 1 болотор бэелүүлхэ ёһотой гэбэл:

«СССР-тэ инвалидуудые социальна талаар хамгаалгын гол үндэһэ һуури тухай» СССР-эй Хуулитай СССР-эй правительствын шиидхэбэринүүдые зохилдуулан тааруулха;

Тус Хуулида таарахагүй нормативна актнуудые СССР-эй министерствэнүүд, гүрэнэй комитедүүд болон албан зургаанууд шэнээр хаража үзэхэ ба болюулха;

аргалалгын хубиин программа тухай дүримүүдые зохёолгые хангаха;

хүнэй инвалид гэжэ мэдэрэгдэхэ ёһотой баримтануудые бэлдэлгые хангаха, тиихэдээ багаһаа хойшо инвалидуудта, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ шархатажа гэмэлтэһэн, контузи абаһан хүнүүдтэ онсо анхаралаа хандуулха;

инвалидуудые социальна талаар хамгаалгын союзна жаса эмхидхэхэ тухай дурадхалнуудые бэлдэхэ;

дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда инвалидуудые социальна талаар хамгаалха тодорхой хэмжээнүүдые тодорхойлхо.

8. СССР-тэ инвалидуудай асуудалнуудаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дурдаһан гол шэглэлнүүдэй бодомжые һайшааха.

Хуулиин дүримүүдые, мүн тэрэшэлэн СССР-эй арадай депутадуудай хэлэһэн дурадхалнуудые хараада абан, СССР-эй Министрнүүдэй Совет 1991 оной июлиин 1 болотор заагдаһан бодомжые бэелүүлхэ талаар хэмжээнүүдые батлаха, ойрын табан жэлэй туршада иимэ асуудалнуудые шиидхэлгые гол шухалада тоолохо:

инвалидуудта медицинскэ, мүн эм домуудай талаар һайн туһаламжа эмхидхэхэ;

инвалидуудые аргалха, социальна талаар хангаха мэргэжэлтэдые бэлдэхэ, тэрэ тоодо хариин гүрэнүүдтэ бэлдэхэ;

инвалидуудта зорюулан, предприятинуудта тусхай хүдэлмэриин газарнуудые байгуулха; инвалидуудай ажал хэрэглэдэг тусхай шэглэлтэй предприятинуудые олошоруулха;

инвалид болоһон хүнүүдтэ эрдэм ухаанда үндэһэлһэн социальна туһаламжын нормативуудые зохёохо;

түмэр замай болон союзна удхаа шанартай транспортын бусад түхэл янзануудые хэрэглэхэдэнь инвалидуудта нэмэлтэ хүнгэлэлтэнүүдые олгохо.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 11.

Эдеэ хоол элбэгжүүлгэ—манай үеын зорилго

ОРОЛДОХОДО, ЮУНШЬЕ БҮТЭХЭ

Хүдөө нютагуудта ажаһуудаг айл бүхэнэй арга шадалаараа оролдожо, үмсэдөө үхэр мал баряагүй, саад, огород эрхилээгүй һаань, эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэгжүүлхэнь бэрхэтэй гэжэ хүнүүд ойлгодог боложо байна.

Һая болотор Хяагтын районой хүдөөгэй олохон тосхон һууринуудта үхэр мал баридаг зон тон үсөөн болошоһон байгаа. Тэрэ тоодо Зарянска сельскэ Соведэй газар дээрэ оршодог тосхонуудшье оролсодог һэн.

Һүүлэй хоёр жэлэй туршада эндэхи арадай депутадуудай сельскэ Соведэй гүйсэдком, ветерануудай совет хубиин ажахынуудые хүгжөөхэ талаар зоной дунда ойлгуулламжын, эмхидхэлэй ехэ хүдэлмэри ябуулаа. Мүн энээн тушаа тодорхой программа зохёожо, тэрэниие хэрэг дээрэнь бэелүүлхэ талаар бага бэшэ оролдолго гаргаа юм.

Тэрэ гэһээр эндэ горитой хубилалта болоо гэжэ тэмдэглэхээр. Эндэхи айлнуудта үхэр мал хараа байса олон болоо. Тэрэшэлэн һая болотор хүн зонойнь ондоо тээшэ зөөжэ, хооһорхо тооной байһан багахан тосхонуудшье һэргэжэ эхилбэ.Ород-Мөөрөөшэ гэжэ һууринда 9 айл үлөөд байһанаа, мүнөө тэндэ 10 гаран айл болоо. Полканово, Үнгэрхы тосхонуудшье бага багаар ургэдхэгдэжэ, хүн зониинь, үмсын адууһа малынь олон боложо захалаа.

Хэрбээ хоёр жэлэй саана энэ сельсоведэй газар дээрэхи айлнуудта 528 үмсын үхэр, 605 гахай байгаа һаа, мүнөө үхэрнүүдэйнь тоо 580-да, гахайнуудынь —700-да хүрөө. Айл бүхэн шахуу газаагаа зүгы баридаг болоо.

«Хэбтэһэн шулуун доогуур уһан урдахагүй» гэжэород зон хэлсэдэг. Бултадаа юумэнэй ушар удхые ойлгоод, үнэн зүрхэнһөө хүсөөд байхадань ямаршье зорилго бэелүүлэгдэхэ байна ха юм.

Айлнуудые үмсэдөө үхэр малтай болгохо талаар «Заря» колхозой хүтэлбэрилэгшэд баһал бага бэшэ оролдолго гаргана. Ганса хан нёдондо колхоз хүн зондоо 20 эмэ буруу, хашарагуудые, 12 поршоонхо, 44 хурьга, 4 унага худалдаа юм. Энэ жэлдэшье баһал олохон мал хүнүүдтэ худалдагдаа. Мал баридаг зондо колхоз талха тарянай зүйл, үбһэ, һолоомо худалдана. Жэшээнь, 635 центнер үбһэн, 1599 центнер һолоомон, 3943 центнер таряа талханай зүйл тааруу түлөөһөөр үгтөө юм.

Энээнэй ашаар колхозой гэшүүд үмсынгөө малые үбһэ тэжээлээр ядамаргүй хангажа, өөһэдөө эдихэ мяха, һүтэй байхаһаа гадна, үлүү гараһан продукцияа гүрэндэ худалдаха аргатай болоо. Энэ жэлдэ эндэхи хүн зон 86 центнер мяха, тэрэ тоодо 18 центнер үхэрэй, 32 центнер гахайн, 36 центнер хониной мяха гүрэдэ худалдаа.

Үмсэдөө мал баридаг айлнууд заатал һаа колхознай үбһэ тэжээл үгэхэ гээд һуудаггүй, өөһэдөө арга хүргыень оложо, илангаяа бууса шадарайнгаа участогуудые һайнаар сабшажа, горитой үбһэ, зеленко абадаг. Зарим айлнууд бууса шадарайнгаа газарта шэбхэ тараажа, һайнаар уһалжа, хоёр ургаса хуряадаг. Мүн айл бүхэн газаагаа огородой эдеэ, хартаабха тариха газартай. Энэ жэлһээ айл бүхэндэ бууса шадарайнь газарые 80 соото болгохо гэһэн шиидхэбэри колхозой правлени абаа юм. Тиимэһээ тэрэнээ хорёолжо, сабшалан болгохо гү, али зелёнко, хартаабха тарихаяа айл бүхэн өөһэдөө шиидхэхэ болоно.

Үнгэрэгшэ зундаа хура бороотой байжа, үбһэ ногоон хаа хаанагүй элбэгээр ургаа. Энээниие хараада абажа, «Заря» колхозой правлени хүн зондоо хубиингаа малда эдюулхэ үбһэ шадаал һаа, ехээр сабшажа абаха арга олгоо. Хэрэгтэй болоходонь трактор, машина үгэжэ туһалаа юм.

Тээмэндэ эндэ ябахадаа, Үнгэрхы тосхондо ажаһуудаг П. А. Жарниковтанайда хүрөө һэмди. Тэрэ Евгения Николаевна нүхэртэеэ пенсидэ гаранхай. Петр Александрович дайнай ветеран, колхоздоо олон жэлдэ эрхимээр хүдэлһэн хүн. Эдэнэр үхибүүдээ томо болгожо, хүл дээрэнь гарганхай. Бууса шадарайнгаа заахан газарта үгэрсэ, помидор, мангир, һонгино, свекло, капуста гэхэ мэтые ургуулдаг. Мүн малина, үхэр нюдэ, ранетэ гэхэ мэтэ үрэ жэмэс ургуулхаһаа гадна, тэдээн соогоо зүгы байлгана.

Тэрэшэлэн Жарниковтан 4 үхэр, тэрэ тоодо һаамхай үнеэ, 4 гахай, хэдэн тахяа, барина. Үнгэрэгшэ уабар эдэнэр тахяагай үшөө 40 дальбараа абажа тэжээгээ һэн. Һүүлэй хоёр жэлдэ энэ айлайхи 4 гахай, нэгэ үхэр мяханда тушаагаа, үшөө 260 килограмм һү гүрэндэ худалдаа.

Эдэнэрһээ холо бэшэхэнэ Агафья Павловна Жарникова һуудаг. Бүхы наһаараа колхоздо хүдэлһэн нүхэрөө, хүбүүгээ алдажа зүдэрһэншье һаа, мүнөө хүрэтэр ажахыдаа хүдэлжэл байһаар, үшөө хүбүүнэйнгээ үншэрһэн үхибүүдые өөдэнь болголсожо, шадалайнгаа зэргээр үмсэдөө мал баридаг, огород эрхилдэг зандаа.

— Намтаяа үлэһэн хоёр басагадаараа табан үхэр, тэрэ тоодо 3 үнеэ үмсэдөө баринаб. Гахайшье бии. Мүнөө эдеэ хоолой хоморто шадалтайл һаа, үхэр мал баряагүйдэ аргагүйл даа. Үхибүүд сагаан эдеэ, мяхагүйгөөр яажа байхаб,— гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

— Малайнгаа эдихэ үбһэ тэжээл яажа абанабта?— гэжэ асуухада, Агафья Павловна иигэжэ хэлэнэ:

— Хартаабха ехээр таринабди. Тэрэнээ малдаа эдюулнэб, үшөө зарим хартаабхаяа колхоздо тушаагаад, орондонь орооһо таряа абанаб. Энэ жэлдэ 9 центнер таряа абаа һэмди. Арга хүргаараа үбһэ сабшаа аабзабди даа.

Иигэжэ Үнгэрхы тосхоной зон үбгэн залуугүй үмсынгөө ажахые һэргээжэ, хүнгэн бэшэ хүдэлмэриһөөнь хашарангүй, эдеэ хоолой асуудалые шиидхэлсэхэ хэрэгтэ арга шадалаараа хубитаяа оруулна гээшэ.

А. МОЛОНОВ,
«Ленинское Знамя» газетын редакторай орлогшо.
Хяагтын район.

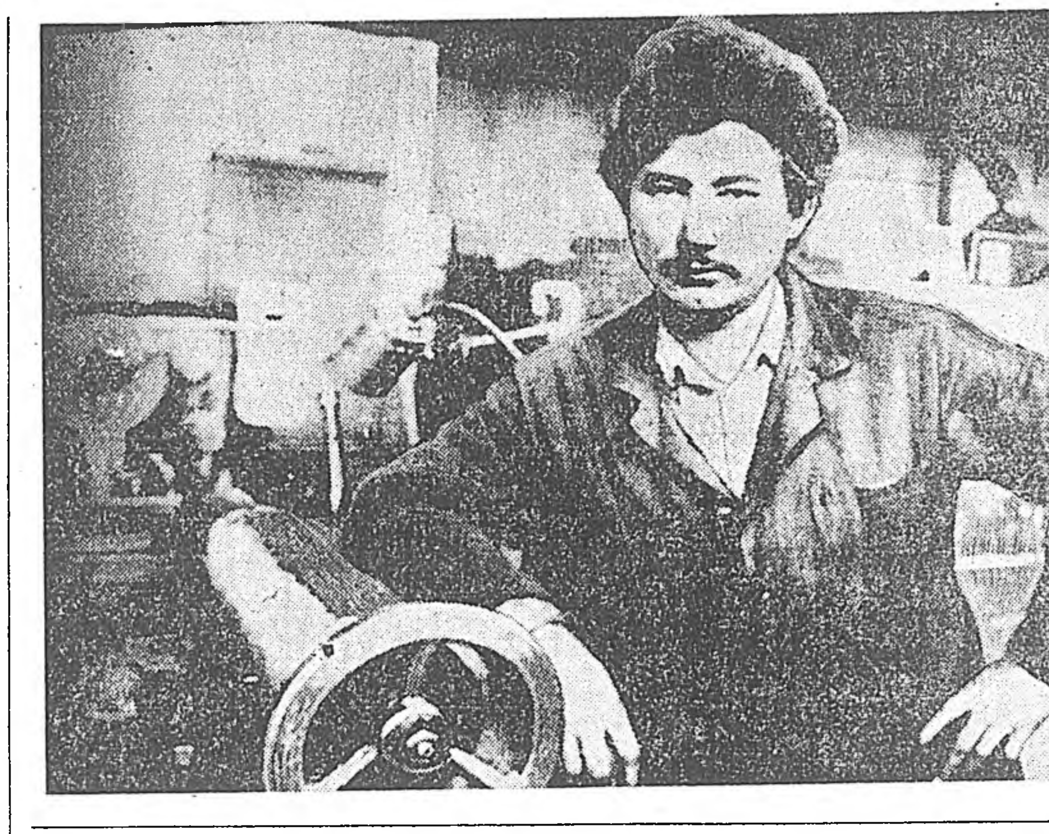

ВЕТЕРИНАРНУУД-АРЕНДАТОРНУУД

Ононой районой ветеринарна албанай захиргаан һаяхан гүрэнэй банкын Доодо Саһашын таһагһаа 30 мянган түхэриг урьһаар абажа, «Красная Ималка», «Ононский» совхозуудһаа 300 гаран эмэ түлгэ худалдажа абаба. Эдэнэй эдэбхи үүсхэлые Ононой совхоз һайшаажа, түрүүшын жэлнүүдтэ дэмжэхэ, туһалха байһанаа мэдүүлээ. Тиигэжэ тус ажахыһаа арендаторнуудта газар арендээр үгтэбэ.

Ветеринар-арендаторнууд өөһэдынгөө харууһалха һүрэг хонидоо, байра байдалаа өөһэдөө хангажа, мяха, ноохо үйлэдбэрилжэ, дэлгүүртэ худалдаха зорилготой юм. Түрүүшын үедэ дэмжэлгэ үгэһэн ажахынгаа түсэбөөр ноохоёо тушааха болоно. Ветеринарнуудай үүсхэлые Ононой районой ахамад ветеринарна врач Александр Дашиевич ударидана.

Б. ДАБАСАМБУЕВ.

АНГАЙ ФЕРМЭТЭЙ БОЛОБО

Өөһэдынгөө арга шадабаряар ажахынгаа мүнгэн жасые улам арьбадхаха экономическа гуримай үргэнөөр нэбтэрүүлэгдээд байһан. мүнөө үедэ бага гаргашатайгаар олзотохо гэжэ шиидэһэн Мухар-Шэбэрэй районой «Одон» совхоз үнэтэ арһатай ангай фермэ эмхидхэбэ.

Тус ажахын үхэр мал, адуу, хони үсхэбэрилхэ һалбаринь зэргэ һайнаар хүгжэжэ байһан ааб даа. Жэшээлбэл, байгша ондо совхоз һү, мяха, ноохо үйлэдбэрилжэ гүрэндэ тушааха түсэбөө жэншэдгүй дүүргээ юм.

Мүнөө 50 эмэ хүхэ үнэгэн үсхэбэрилэгдэхөөр худалдагдажа абтанхай. Мүн фермын байра түлэг дундаа түхеэрэгдэнэ. Ангай энэ фермые Чойжинима Чимитович Очиров гэр бүлөөрөө ажаллахаяа даажа абаба. Подрядай гуримаар ажалаа эмхидхэжэ, ажахытайгаа хэлсээ батлаһан Чойжинима Очиров энэ һалбариһаа ажахыдаа нилээд ехэ олзо оруулхаар түсэблэнэ.

В. ШИРДАРМАЕВ.

Партиин нэрэ хүндые хамгаалая

ТҮРИГДЭҺӨӨР ЛЭ БАЙХА ГҮБДИ?

Юумэн гээшэ ходол хубилжа, һэлгэгдэжэ, хүдэлжэ, нэгэниинь ургажа, нүгөөдэнь хагдаржа, хосоржо байдаг гээшэ ааб даа. Энэмнай замби дэлхэйн хубилгагдашагүй жама ёһо ха юм. Урдань һанаан заянда оромоор бэшэ, хүлеэгдээгүй ехэ хубилалтанууд улас түрын байдалда болоно. Хүсэ хэрэглэнгүйгөөр үгэеэ ойлголсоод, хэлсээнүүдые баталаад, гүрэнүүдэй энхэ амгаланаар ажаһууха аргаанууд бии болоо.

«Манда сталинизмшье, капитализмшье хэрэггүй» гэһэн плакадуудые Чехословакиин Вацлавска талмай дээрэ уншажа болоно. Зүүн болон Түбэй Европын оронууд соохоо гансахан Чехословакида Коммунис парти оппозиционно хүсэн болоод үлөө. Болгарида, Венгридэ, Польшодо, Румынида урдань гүрэниие хүтэлбэрилэн байһан Коммунис партинууд тараагданхай.

КПСС-эй мүнөөнэй байдал олондо, тэрэ тоодо мандашье ехэл һургаал болохо ёһотой. РСФСР-эй Конституционно комиссиин бэлэдхээд, газетэнүүдтэ тунхаглаһан Россин Федерациин Конституциин проектые уншаад байхада, энэ проектые бэлэдхээшэд КПСС-эй бэрхэшээлтэй байдалда ороод байхадань, партияа хаяад тэрьедэһэн Борис Ельцинэй бодомжонуудта үндэһэлһэн, «Үндэһэн хуулиин проект» бэлдээ гэжэ һанамаар. «Гүрэнэй зургаануудта, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ болон сэрэгжэһэн эмхинүүдтэ политическэ партинууд байгуулагдаха ба ажал ябуулга хэхэ зэргэтэй...

Партиин эмхинүүдэй шиидхэбэринүүд гүрэнэй зургаануудта, гүрэнэй предприятинууд болон эмхи зургаануудта, тэндэ хүдэлжэ байһан хүдэлмэрилэгшэдэй албанайнгаа уялгануудые дүүргэхэдэнь уялгата хүсэтэй байхагүй» гээд проектын «Политическэ плюрализм» гэһэн статьягай 4-дэхи хуби соо хэлэгдэнэ. Энэ статьягай ямар шэглэлтэй, ямар зорилготой байһаниинь эли.

Манай партиие байгуулһан В. И. Ленинэй һургаалые ажал ябуулгадаа наринаар сахингүй, ондоо тээшээ хадуурһанһаа боложо ехэ алдуунууд гараа. Оло дахин найруулгануудые, лозунгнуудые гаргаад, тэдэнээ дүүргэжэ шадаагүй. Эдеэ хоолой программые 1990 ондо дүүргэхэбди гэһэн аад, тэрэмнайшье бүтээгүй. Тэрээнһээ боложо, партиин нэрэ хүндэнь унаа.

Иигэжэ партиин болон Совет засагай дээдын зургаануудай, хүтэлбэрилэгшэдэй хэлэһэн үгэ хэһэн хэрэгүүд хоёрой хоорондо гараһан алгасаануудые тоолохо болоо һаа, олон ааб даа. Дурдаад, тоолоодшье яалайб. СССР-эй Үндэһэн хуулиин 6-дахи статья болюулагдаа. КПСС орон соохи зонхилон захирагша ганса парти байхаяа болёо. Энэнь зүб. Нэгэ партиин гансаараа ударидан захирагша хүсэн байхадань, һайн юумэн үгы гэжэ олон оронуудай дүршэл харуулаа.

Политическэ ондоо партинуудтай, хүдэлөөнүүдтэй зэргэ оршон байжа һураха гээшэ шэнэ юумэн. Элдэб ондо ондоо нэрэтэй, программатай партинууд манай Россидашье, бусадшье республикануудта олон боложол байна. Тэдэнэртэй суг хамта саашадаа ажаллаха, ажаһууха баатай болонобди. Бэе бэеэ гэмнэхэ, хара, боро шэрээр будаха, харааха, зэмэлхэ ябадалай һайн эсэстэ хүргэхэгүйнь лабтай.

РСФСР-эй шэнэлэгдэхэ Конституциин хоёр проект нэгэ газетэдэ нэгэ доро зэргэшүүлэн толилогдоо. «Россин коммунистнууд» гэһэн РСФСР-эй бүлэг арадай депутадуудай үүсхэлээр бэлдэгдэһэн Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Конституциин (Үндэһэн хуулиин) проектын бүлэг бүхэнэй статьянуудые уншахада ойлгосотойшье, олонхииень зүбшөөн абамааршье гэжэ юрист мэргэжэлтэй хүн тула сэхэ хэлэнэб. Заһамаар, арсамаар статьянууд проект соо олон. Харин «Россин Федерациин Конституциин проект» гэдэгые уншаад байхада, тад ондоо бодол түрэнэ. Далан гурбан жэлдэ дабажа гараһан замһаань манай гүрэниие хадууруулха шэглэлтэй байһаниинь тон эли. КПСС-ые нүлөө ехэтэй политическэ хүсэн байһыень болюулха, тэрэниие заабол түрихые эрмэлзэдэг хүсэнүүд эбэрээ ургажа байна гээд харуулна.

Эдэ хоёр проектнүүдые зэргэсүүлэн шэнжэлээд, алинайнь арад зоной бодото засаг, демократи бэхижүүлхэ хүсэтэй байһаниие олониитэ һунгагшадта, илангаяа залуушуулда ойлгуулха шухала болобо.

Үсөөрөөшье һаа, партийна аппарадай хүдэлмэрилэгшэд, коммунистнууд хэды болотор һүүдэртэ хорожо һууха юм бэ? «Мүнөөдэр үшөө үрдихэбди, үглөөдэр оройтохобди» гээд СССР-эй арадай депутат, уран зохёолшо Борис Олейник тон зүб һануулна. Коммунис партияа шэнэдхэн хубилгахын, тэрэнэй нэрэ хүндые ургэхын тулада коммунист бүхэн олониитын аша туһын түлөө тэмсэдэг, совет обществоёо ушараад байһан хүшэр байдалһаань гаргалсажа шадаха хүсэн байһанаа харуулха зэргэтэйбди.

Экономическа мэдээсэлнүүд тухай, һайн үрэ дүнгүүд тухай радио, газетэнүүдтэ мэдээсэхэдээ, хэд тэдэниие туйлааб, тэдэнэй хэдынь Коммунис партиин гэшүүд бэ гэжэ илган харуулдаг болоёл.

Партийна эхин эмхинүүдэй, райкомуудай бэрхэ эмхидхэгшэд, хүмүүжүүлэгшэдые олоор харуулжа, Коммунис партиингаа түрүү үүргые бэелүүлжэ байһаниие бодото ажабайдалай жэшээнүүд дээрэ, юрын коммунистнуудай хэрэгүүд дээрэ харуулаял. Орон дотор, урданьшье, мүнөөшье болоһон хамаг алдуу, дутуунуудые Коммунис партида тохохо тэжэ оролдоошодто баримтатай харюу үгэхэ саг одооошье ерээ бэшэ аал?

Энэ хэсүү орёо сагта ургажа ябаа залуу үетэнөө мартажа огто болохогүй. 1990 оной октябрьда болоһон Бүхэсоюзна арбадахи пионерэй слет Ленинэй нэрэмжэтэ пионерэй эмхиие тараагаа. «Коммунис партиин, Эхэ ороной, һайн хэрэгэй ба үнэн зүбэй түлөө» гэһэн шэнэ эмхи бии болоо. Хүн гээшэ этигэлгүй байха аргагүйл. Түрүүндээ этигэжэ, шүтэжэ ябаһан хамаг һайн һайхан юумэнүүдээ балартуулжа, зорюута үгы хэжэ байһан мүнөө сагта зоргондонь орхижо болохогүй. Комсомолойшье нүлөө оборшог байдалда оронхой. Һургуулида, эдир наһатанай эмхинүүдтэ коммунистнууд, партийна эхин эмхинүүд хэзээ хэзээнэйхиһээ ехэ анхарал табиха ёһотой.

Энэрхы һайхан нигүүлэсхы сэдьхэлтэй, үгырһэн, үншэрһэн, тулиһан зондо туһа хүргэхэ, буянтай хэрэг үйлэдхэ хүсэлтэй, Эсэгэ оронойнгоо нэрэ хүндэ ургэхэ, хүсэ шадалыень баяжуулха, элдэб эсын экстремистнүүдһээ болон муу муухай үзэлтэнһөө хамгаалжа шадаха патриодуудые, интернационалистнуудые хүмүүжүүлхэ гээшэ коммунист бүхэнэй нангин уялга болоно. Тиигээгүй һаамнай, гэмынь урдаа, гэмшэлынь хойноо боложо магад.

«Россин Федерациин Конституциин проект» гэһэн үгэнүүдһээ эхилээд, бүхы табан бүлэгүүд болон статьянууд соонь социализм, совет гэһэн үгэнүүдые бэдэрээд туршагты даа. Олохогүйт! Энэмнай зорюута иимэрхүүгээр бэшээтэй хаш. Статьянуудайнь удха балар, олон янзаар тайлбарилжа боломоор. Тиимэһээ РСФСР-эй арадай депутадуудай дунда совет засагые һандаргааха, һалгааха хүсэтэй хүнүүд үсөөн бэшэ гэжэ ойлгомоор. Тэдэнэр лэ хуулиие хүсэгүй, засагые, орон соохи байдалые эхи эмхигүй болгоно бэшэ аал? Иигэжэ һандаргагшадай зоргоороо орожо, эмхиеэ эршэтэй болгожо байхые хаража, хэмжээнүүдые абангүй байха гээшэ гэмтэ ябадал болоно бэшэ аал?

Эрьегүй уһан, эзэгүй зөөри задагай гэжэ зүб хэлсэдэг. Зөөриеэ эзэтэй болгохо шэнэ хуули абтаа. Дэлгүүрэй экономикодо ноябрьһаа орообди гэжэ соносхогдоо. Элинсэг хулинсагуудайнгаа хара хүлһэеэ, шуһаяа адхажа хүрьһэжүүлһэн алтан дэлхэйдэ үрэжэлыень дахин бусааха ээзэниинь боложо, ядарһан, доройтоһон байдалһаа яаража гараха сагнай одоол хүрэжэ ерээл.

С. БАДМАЕВ,
партиин, дайнай, ажалай ветеран.

Союзай шэнэ Хэлсээ баталалга мүнөө үедэ манай ороной урда табигдаһан эгээл шухала зорилгонуудай нэгэниинь болоно.

СССР-ые байгуулха тухай дүрбэн союзна республикануудай — Россин, Украинын, Белоруссиин ба Закавказиин баталһан 1922 оной декабриин 30-най хэлсээн манай Федерациин Хуулита үндэһэ һуури болоно гээшэ. 70 жэл соо союзна республикануудай тоо олошорһон, национально-гүрэнэй байгууламжада ехэ хубилалтанууд болоһон байна. Гадна албадан захиралгын үеын жэлнүүдтэ шиидхэгдээгүй асуудалнууд олоор суглараһан байгаа. Юундэб гэбэл, национальна политика хазагайруулагдаһан, бүхэли арадууд тушаа гэмтэ ябадалнууд хэгдэһэн, үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые тодхолгодо, соёлой-национальна политикада, үндэһэн хэлэнүүдые хүгжөөлгэдэ, олохон регионуудта социальна асуудалнуудые шиидхэлгэдэ алдуу эндүүнүүд хэгдэһэн байна бшуу.

Мүнөө үедэ манай арадуудай холбоон ехэ туршалгануудые үзэжэ байнхай. Обществын шэнэдхэгдэжэ, нацинуудай һэргээгдэжэ байхада, бүхы үндэһэ яһатанай эрхэтэд өөһэдынгөө байдалые өөһэдөө тодорхойлхо, өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ, гүрэнэй ба социально-экономическа талаар ёһотой бээ даанхай байдалтай болохо дура хүсэлөө мэдүүлдэг болоо. Теэд бүрин эрхэтэй ба дулдыданги бэшэ байха үнэн зүб, эрилтэнүүдэй хажуугаар зарим регионуудта үндэһэ яһанай илгаа гаргаха, гүрэнһөө амяарлан гараха бодолнууд дэлгэрнэ. Совет Федерациие һалгааха, экономическа болон политическэ холбоо барисаае буруу һүргэхэ, СССР-эй арадуудай хани барисаае эбдэхэ һэдэлгэнүүд ажаглагдана.

Союзые, манай ороной национально-гүрэнэй байгууламтые үндэһөөрнь хубилгаха шухала болонхой. Союзай шэнэ Хэлсээ баталжал, Союзые шэнэдхэжэ болохо. Имагтал иимэ зам республикануудай аша туһые, хараа шугамуудые дүүрэнээр хараада абаха арга олгохо ёһотой. Ороной гүрэнэй байгуулалтые шэнэдхэлгэдэ республиканууд шиидхэхы үгэеэ хэлэхэ зэргэтэй ааб даа.

Манай ороной, тэрэ тоодо Прибалтикын, Грузиин, Армениин хүн зоной олонхинь Союзые шэнэдхэжэ, ниитэ нэгэн гүрэн зандань үлөөхэ хүсэлтэй байһанаа элирхэйлнэ. Союзай һалгаагдаа һаань, гансашье манда бэшэ, мүн уласхоорондын бүхы хамтаралда муу хойшолонгуудтай байхань лабтай. Союзай Хэлсээ баталалгые үндэһэ баримтагүйгөөр унжагайруулаабди гэжэ политигууд, эрдэмтэд тэмдэглэнэ. Республикануудтай зүбшэн хэлсэжэ, эрдэмтэдэй, мэргэжэлтэдэй дурадхалнуудые хараада абажа, СССР-эй Президент түрүүтэй бэлэдхэлэй тусхай комитет Союзай Хэлсээнэй проектые зохёогоо гэжэ таанад мэдэнэт. Тэрэнь һаяшаг түбэй хэблэлдэ толилогдоо һэн.

Тус проект оролто богони хубиһаа ба гурбан бүлэгүүдһээ бүридэнэ. Түрүүшынь бүлэг «Гол ёһонууд», хоёрдохинь — «Союзай байгууламжа», гурба-

СОЮЗАЙ ХЭЛСЭЭН

дахинь —«Засагай ба хүтэлбэриин зургаанууд» гэжэ нэрлэгдэнхэй.

Арадуудай өөһэдынгөө байдалые өөһэдөө тодорхойлхо, бүрин эрхэтэ байлгын, хүнэй эрхэнүүдэй, граждан обществын ба хуули ёһото гүрэнэй, эрдэм ухаан ба соёл хүгжөөлгын, бүгэдэ ниитын амгалан тайбан байдал дэмжэлгын гол ёһонууд хэлсээнэй проект соо батадхагданхай.

Республиканууд һайн дураараа ССР Союзай гэшүүн болодог гээд «Союзай байгууламжа» гэһэн бүлэг соо хараалагдана. Хэлсээндэ хабаададаг республиканууд Союзда, үгышье һаа бусад республикануудай бүридэлдэ ороно. Тиихэдээ урданай автономито республиканууд союзна республикын бүридэлдэ үлэхэ зуураа, ССР Союзай гэшүүн болоно гээшэ. Бусад республикануудай бүридэлдэ байжа, Союзда оролго арадуудай эрхэнүүдые хаһаха хэлсээгээр хараалагдаһан уялгануудые дүүргэлгэһээ сүлөөлхэ ёһогүй. Бүхы республиканууд адли тэгшэ эрхэнүүд болон уялгануудтай, Союзай адли тэгшэ эрхэтэй байгууламжанууд болоно. Нүгөөдэ республикын бүридэлдэ ородог али нэгэ республикын хоорондохи харилсаанууд тэдэнэй хоорондохи хэлсээнүүдээр гуримшуулагдадаг.

Союзай гэшүүн байлгада хабаатай дүримүүд манай Буряадай Совет Социалис Республикын аша туһые дайрана. Проект соо урданай автономито республикануудай гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга мэдэрэгдэнэ гэжэ харанабди.

Зарим республиканууд Союзай Хэлсээндэ гар табингүй байжа болохо гээд олон хүнүүд һанаата болоно. Теэд энэнь Союзай бүридэлһөө республика зүндөө гараха гэһэн удхатай бэшэ. Иимэ ушарта 1922 оной Союзай Хэлсээндэ үндэһэлдэг хүсэндөө байгаа Хуулиин үндэһөөр республика ажабайха болоно. Хэрбээ тэрэнэй Союзһаа гараха гээ һаань, республикада референдум үнгэргэхэ ёһотой. Хүсэндөө байгаа хуулиин ёһоор Союзһаа гараха асуудал иимэ аргаар шиидхэгдэжэ болохо. Тиихэдээ хэлсээндэ гар табяагүй байлга Союзһаа гараа гэһэн удхатай бэшэ.

Союзай Хэлсээнэй дүримүүдые ба баталан абаһан уялгануудаа эбдэдэг республикын СССР-эй гэшүүн байлгыень болюулха тухай асуудал Союзай гэшүүд табиха аргатай.

Проектын тусхай статьянууд республикын эрхэтэн байлгын, газар дайдын асуудалнуудта, республикануудай хоорондохи харилсаануудта зорюулагданхай.

Проектын 5-дахи статья соо Союзай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд тодорхойлогдоно. 1922 оной хэлсээгээр хараалагдаһан этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдтэй сасуулхада, хэблэлдэ толилогдоһон проект соо Союзай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд нилээн үргэдхэгдөө гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Энэнь яажа тайлбарилагданаб гэбэл, гүрэн түрэдэ эрхэтэдэй эрхэ сүлөө хангаха, оршон тойронхи дайдые хамгаалха, замбуулинда шэнжэлгэнүүдые хэхэ, социальна ба соёлой политика бэелүүлхэ ба бусад шэнэ уялганууд бии болонхой. Гэхэ зуура Хэлсээндэ хабаададаг Союзай гэшүүдэй бээ даанхай байдал дээшэлээ. Жэшээнь, 1922 оной хэлсээн соо батадхагдаһанай ёһоор, олохон этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые Союз өөрөө бэелүүлхэ ёһотой байгаа һаань, харин мүнөө республикануудтай хамта бэелүүлхэ болоно. Союз республиканска бюджедүүдые бүридхэхэ асуудалда хамаарха эрхэгүй. Хэлсээндэ хабаадагшад өөһэдөө мэдээд бюджет тодорхойлдог. (Республиканска бюджедүүд хадаа СССР-эй ЦИК-эй баталһан «ниитэ союзна бюджедэй таһаршагүй хубинь болоно» гэжэ 1922 оной хэлсээндэ тэмдэглэгдэнхэй. Республикануудтай нэгэн һаналда ороһон асуудалнуудаар лэ Хуули гаргаха гэжэ Союзай шэнэ Хэлсээнэй проект соо дурадхагдана. Сүүдүүдэй байгууламжын ба сүүдлэлгын, граждан ба уголовно Хуулиин үндэһэ һуурииe заатагүй Союз гаргадаг гээд урданай хэлсээндэ батадхагданхай). Союзай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые бэелүүлгэдэ, тэрэ тоодо Верховно Совет, Министрнүүдэй кабинет, Федерациин Совет, Верховно Сүүд гэхэ мэтэ Союзай зургаануудые бүридхэхэ хэрэгтэ республикануудай хабаадаха түхэл янзанууд тодорхойлогдонхой.

Зөөриин түхэл янзанудые ба ажахы эрхилэлгын онол аргануудые өөһэдөө мэдээд шэлэхэ, эрхэтэдэй, тэдэнэй нэгэдэлнүүдэй, мүн тэрэшэлэн гүрэнэй зөөриие хүгжөөлгые ба хамгаалгые хангаха гээд Хэлсээнэй проект соо хэлэгдэнэ.

Союзай ба республиканска Хуулинуудай харилсаанда хабаатай ёһо гурим проект соо тодорхойлогдоо. Хуули баталан абаһан зургаанай эрхэ мэдэлэй хэмжээгээр Хуули бүхэн дээдын гэжэ тоологдоно. 1922 ондо республикануудай баталан абаһан хуулинуудай дээдын байха тухай бодол огто үгы һэн. Гэхэ зуура 1922 оной хэлсээн соо Союзай болон республикын хоорондо гараһан арсалдаануудые шиидхэхэ арга тодорхойгоор бэшэгдэһэн байха. СССР-эй Совнаркомой гаргаһан декредүүд болон тогтоолнууд СССР-эй бүхы газар дээрэ заатагүй дүүргэгдэдэг һэн. Гэбэшье республиканууд тэдэниие буруушаажа, СССР-эй ЦИК-тэ хандаха эрхэтэй һэн. Совнаркомой гү, али Союзай ЦИК-гэй тогтоолнуудта «Яаха аргагүй таарахагүй байгаа һаань» Союзна наркомуудай захиралтануудые союзна республикануудай ЦИК-үүд зогсоохо аргатай һэн. Арсалдаануудые шиидхэхэ тусхай зургаан байгаагүй. Мүнөө СССР-эй Конституционно сүүд иимэ зургаан болгогдон дурадхагдаба гээшэ.

Засагай ба хүтэлбэриин зургаанууд тухай бүлэг гансашье 1922 оной документнүүдһээ бэшэ, мүн мүнөөдэрэй гуримһаа илгарна. Гүрэнэй ниитэ союзна хэрэгүүдые шиидхэлгэдэ республикануудай үүргые дээшэлүүлхэ гээд хараалагдана. СССР-эй Верховно Соведтэ нэгэл палата (Национальностьнуудай Совет) һунгагдангүй, республикануудай болон национально-территориальна байгуулгануудай делегацинуудһаа бүридхэгдэхэ болоно. Орон дотор ажаһуудаг бүхы арадуудые Национальностьнуудай Соведтэ түлөөлхөөр хараалагдана.

ССР Союзай гүйсэдхэхы зургаануудта республиканууд ехэ үргэнөөр түлөөлэгдэхэ байна.

Дурадхагдаһан сүүдэй гуримда Конституционно, Верховно ба ажахын сүүдүүд, мүн тэрэшэлэн арми болон флодой сүүдэй зургаанууд оруулагдаха.

Союзай шэнэ Хэлсээнэй бодомжо зохёолгодо союзна республикануудай, автономито республикануудай ба национально-территориальна байгуулгануудай түлөөлэгшэд эдэбхитэйгээр хабаадаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Хоёр талын ба олон талын хабаадалгатай зүбшэлэлгэнүүд, регинальна зүблөөнүүд үнгэргэгдэһэн, хэблэлдэ, эрдэмтэдэй дунда энэ асуудал үргэнөөр зүбшэн хэлсэгдээ. Азербайджанай, Армениин, Белоруссиин, Казахстанай, Туркмениин, Узбекистанай, Киргизэй, Молдовын, Россин Федерациин, Таджикистанай, Украинын, мүн тэрэшэлэн 15 автономито республикануудай түлөөлэгшэд шэнэ Хэлсээнэй бодомжо зохёолгодо хабаадаһан байха юм.

Союзай шэнэ Хэлсээн манай олон үндэһэ яһатанай гүрэниие шэнэдхэлгын үндэһэ һуури болохо, тэрэниие экономическа ба политическэ хамтын аша туһаар холбогдоһон арадуудай һайн дуранай нэгэдэл болгохо, арадуудай харилсаа холбооe шэнэ, хубилган шэнэдхэлгын эрилтэнүүдтэ таараха хэмжээндэ гаргаха ёһотой.

О. ХЫШИКТУЕВ,
Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй юридическэ таһагые даагша.
А. УЛЫМЖИЕВ,
юридическэ эрдэмэй кандидат.

Малай үбэлжэлгэ —шанга шалгалта

ҮБЭЛЭЙ НЮРГАН ҮШӨӨЛ УТА

Хэнэйшье мэдэһээр, манай эндэхи үндэр хада уула, шэдхэ ой модотой газарта үбэлэй хүйтэнэй хаһа үни ерээ даа.

Тиигэбэшье энэ жэлдэ ута намар боложо, хээрын сабшалан, бэлшээри дээрэ, хада уулын үбэр талааршье һая болотор саһан ехэ ороогүй байжа, адууһа малай бэлшэхэдэ таатай зохид байба гээшэ. Малшаднайшье энээниие һамбаашалан, үхэр малайнгаа зундаа абаһан хүсэ шадалые үшөө һайн болгохо гэжэ бодотоор оролдоо гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Мүнөө ажахын гүүртэ, фермэ, отарануудта хамтадаа 2410 үхэр, 12 мянган хонин, олохон адуун үбэлжүүлэгдэжэ байна. Эдэ бүхы малые 50—60 хүн харууһална.

Тэдэмнай үбһэ тэжээлээр хэр хангагданхайб гэжэ харахада, гол түлэб малшад, хонишодой бригадануудай өөһэдынь хүсөөр бэлэдхэгдэһэн 5300 центнер үбһэн, үшөө 6600 центнер зеленко үбэлжэлгын эхеэр бүридхэлдэ абтаһан байгаа. Тэрэнэй зарим хубинь мүнөө малда эдюулэгдээ ааб даа. Саһа багатай, ута дулаан намар байһанайнь ашаар мал һайса адуулагдажа, горитой тэжээл алмагдаа гэжэ тоолонобди.

Гэбэшье үбэлэй нюрган ута, шанга хүйтэнэй янгинуулха, сааһа бордоһоной шэдэлхэ үе үшөөл урдамнай байна гэжэ малшад гүйсэд ойлгоно. Тиимэһээ тэдэнэр малайнгаа үбэлэй байрануудые дулаалха, сабяб гэмэ болгохо, үбһэ тэжээл бодомжотой зүбөөр гаргашалха гэжэ эртээнһээ оролдоо гээшэ.

Үбэлжэлгын эхилһэнһээ хойшо диилэнхи олон малшаднай, үхэр, хонидоо ехэ гарза хоролтодо оруулаагүй, тураагаа, муудхаагаагүй харууһална. Илангаяа дүршэлтэй малшад Д. С. Цыбиковтэн Хан-Модон гэжэ газарта мяханай гүүртын 102 толгой үхэрнүүдые һайнаар ондо оруулжа байна. Энэ айлайхи байгша ондо зуун үнеэнһээ 80 тугал түлжүүлээ, тугал бүхэнөө жэлтэйдэнь 140 килограмм шэгнүүртэй болгожо, ондоо гүүртэдэ үгөө юм.

Үнинэй бэрхэ хонишод Владимир болон Мария Ошоровтон хонидто эдюулхээр өөһэдынь бэлэдхэһэн, саг сооньзөөжэ абаһан хүсэд хүрэхэ үбһэ, зеленкотой һайн үбэлжэжэ байна. Мүн аха дүүнэр Антон, Сергей Хулуевууд баһал хонидойнгоо тобир тарганиие алдахуулангүй, нэгэшье толгой гарзалуулаагүй ондо оруулха зорилготой.

Айхабтар харюусалгатай хүдэлмэриин хаһа — малай үбэлжэлгые амжалтатайгаар үнгэргэхэ гээшэ гансашье малшад, хонишод, адуушадай оролдолгын хэрэг бэшэ. Энэмнай бултанай хаба шадалаараа хабаадалсаха, һаналаа табилсаха хэрэг ха юм.

Теэд урдань үбэлжэлгын үедэ районой түбһөө, өөһэдэймнайшье соёлшод, медицинын хэрэглэмжэ хангалгын хүдэлмэрилэгшэд, агитаторнууд, пропагандистнар гүүртэ, отарануудта ходо ябажа байгша һэн. Мүнөө тиимэ юумэн тон хомор болошонхой. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ энэмнай хэрэггүй болоо гэжэ тэдэнэр һананагээшэ гү? Партиин райкомой, райгүйсэдкомой, РАПО-гойшье хүдэлмэрилэгшэд малшадаар ябахаяа, тэдэнтэй уулзажа хөөрэлдэхэеэ юундэшьеб болишонхой.

Хүшэр хүндэ эрхэ байдалда, айхабтар шухала хэрэг ажал бүтээжэ байһан хүнүүдтэ үдэр бүриин анхарал хандуулжа эрилтэ, хэрэглэмжыень хангахые оролдожо байбал, тэдэ урматай, урагшатай хүдэлхэ ха юм.

А. ПАПАЕВ,
Ахын районой «Улаан-Аха» колхозой түрүүлэгшэ.

«Манай үеын хүн» конкурсдо ерэһэн очерк

НУГАРШАГҮЙ ЗОРИГ

[...]харана. Гэрэй эзэн эхэнэр эдеэгээ бэлдэжэ, пэшэнээ тойрон [illegible]. Юрын лэ нэгэ үдэрөөрнь тохёолдоһооно ойлгонобди. Би ехэл анхаралтайгаар, хөмхойгоор юумэн бүхэниинь, гэрэй эзэдые, хүбүүдынь эдэглан хараже, хамаг юумэн ушартай түргөөр хубилһые гайхан байгаа һэм.

Тиимэ даа, хорёод гаран жэлэй турша соо энэ һууһан гэрэйнь тухэл маягаа хубилһаа, үгышье һаань, гэр бүлын байдал тааша ондоо болонхой. [illegible]

Харуулһан үхибүүдынь холоожо, һамганиинь хаана ошохо байгааб даа? [illegible] Булад—адуушан, Петя—мелиоратор, Эдик—зоотехник, Дугар—жолоошон, Туяана—[illegible], Эля—бухгалтер, юрэдөө, эдэнь районойнгоо туһатай, ашатай хүнүүдэй тоодо...

Һаяхан пенсидэ гараһан Ольга Аюшеевна гэртээ һуудагшүүлэй нэгэн бэшэ, [illegible] оролдожо байдаг юм. Мори унаад, малаа харуулхаяа гараһан захяарые харахада, энэнь ойлгосотой болоно.

Үни галабай уулзаагүй, урдань халта танилсаад тераһан гурбан сасуутан урда урдаһаа харалсан, ажал, ажабайдал, наһанай ошолго, бэрхэшээлтэй сагууд тухай газаа һууха хөөрэлдэнэбди. Сэсэг намаагаар, бороохой дуһалаар бэясылдэһэн үбһэ ногооной үнэрөөр анхилһан Угаае Хар гэжэ нэрэтэй нутагай дунда һууряжаһан Мэлсэтэнэй гэрэй газаа сулоо, зохид, [illegible]

Далан үнгын сэсэгүүд
Далайн эбэхрээ долгиншуу.
Домогто омог хүүхэд
Долгин дээрээ абаһаншуу.
Жомболог голой эрьедэ
Жабхалан хүгжэм шагнажа,
Нарма эдэ сэсэгүүдһээнь:
Хонхо сэсэгынь ходолжо,
Хадажархибал зурхэндоо—
Хэдэ газар һунгаха,
Холоуун талаяа орхихо гүб!
Ягаахан дэльбэрэ сэсэгынь
Ябадал дундаа хоорноожо,
Эльбэн, дальбан үнжэбэл,
Эрэ зангаа мартаха гүб!

Үшөө ойроо хүргэгдөөгүй, эхэ турэл байгаалиингаа үгэһэн хэб соо зандаа Аха нютагые һайшаангүй байхын аргагүй юм. Эдэ мүрнүүдэй түрэһэн гайхамшаг аяб даа.

Аха руу шэнэ харгын гаргагдаһан тухай халта хөөрэлдэхэдэ, Мэлс Ошорович балай дуратайшье байгаагүй. [illegible] ашагла- [illegible] бузар- [illegible] хороохо [illegible] тохёол- [illegible]

[illegible] Мэлс [illegible] яажа [illegible] бодол- [illegible] ойлго- [illegible] лохо Забидай хэр һайханиие тэрэнэй үгэһөө элеэр ойлгожо абаа һэм. Хура саһаар зунай сагта бурган, бударан байдаг Забидтань бэлшээри һайн, хадаһаа хүүен шууядаг гол горходойнь хадара болон элдэб загаһад исалма олон, ан арьяатан тоогүй, одоол хүнэй хүйтэн мүрэй хүрэжэ ошоогүй газар болоно. Үе сагай үер долгиндо дайрагдаагүй, энэл хэбээрээ эхэ байгаалимнай байдаг һаань, элинсэг, хулинсагуудайнгаа эгээл урдын заншал бодотоор тахиха һэмди гэһэн бодол эгээлэй ажалша бүхэриг хүнэй үгэһөө гаража байгаа бэлэй.

Мэлс Арзухаева өөрынгөө таби гараһан наһан соо үлдэхэ, тулихыешье, дааpaxa хүрэхыешье, үбдэхэ зобохыешье, жаргаха жаргалыешье үзөө даа. Хүн бүхэн намтарай хюһагдашагүй зурлаатай. Таби гаран ондо дүрбэн класс дүүргэһэн Мэлс хүбүүн өөрынгөө эрхээр бэшэ, ажабайдалай хүндэһөө боложо, наһажаал Бадма эхэдээ туһалха баатай болоо һэн. Сомоной Соведэй түрүүлэгшэ ябаһан Очир эсэгыень һамаргаата 40 оноор 20—30 хониной үһанда орожо үхэхэдэнь, гэдэргэнь харуулангүй, бусалтагүйгөөр гэрһээнь туужа абаашаһан, үлэгшэ эхэнь дайнай үеын, һүүлээрхи тон хатуу, хүшэр жэлнүүдэй үе үзэхэеэ үзэһэн, тебяад оноор хүбүүнтэеэ бордойжо, борьбо дээрээ гарахадань, туһамаршан болгожо, хажуудаа абажа ябаһаниинь гайхалгүйл даа.

Арбаад гаран наһанһаа ажалай амтые мэдэхэ болоһон хүбүүхэй саг жэлэй ошохо бури хүсэ шадал нэмэжэ, хүндэ хүшэр юумые гарай үзүүрээр борлуулдаг болоһон, нютагайхидтаа ажалша бэрхээрээ алдаршажа эхилһэн юм. Мэлс юу хээгүйб даа? Колхозой али бүхы ажалда адли ябалсаһан байха. Эгээл ехэнхи наһаяа мал ажалда зорюулаа. Эжытэеэ хониндо, үхэртэшье ябалсаа, һаалишан, адуушаншье болоод үзөө.

Бэеэ бэелжэ, эрэ хүн болоходоо, наһанайнгаа нүхэрые шэлээ һэн. Инаглажа ябаһан хайрата Ольга һамганиинь ажал хэхэдээ, дүрэ бараагаа харуулдаггүй бэрхэ һэн. Эдэ хоёрой үгэ нэгэдэжэ, айл бүлэ болоходонь, нютаг зониинь түрэ найр дээрэнь өөдэ харан, үреэл, буулгажа, ерээдүйн һайхан жаргал тус бүридөө хүсэһэн байха. Нютагайхидайнгаа этигэл найдалые багаханшье унтарангүй, үнэр баян болоһониинь хэды һайшаалтайб! Эхэ Герой Ольга Ажалай Улаан Тугай, Арадуудай Хани Барисаанай орденуудые, олон тоото медальнуудые үбсүүндээ хангируулан, түрэ найрта, һайндэрнүүдтэ һуудаг Мэлс Ошорович эдэ хоёроороо хододоо нютаагархидынь омогорхохол ёһоороо омогорхоно.

Эдээхэн хэлэгдэһэн үгэнүүдэй саана хэды ехэ ажалай хэгдэһэниинь хэлэлтэгүйгөөр ойлгосотой ааб даа.

Үе сагайнгаа эрхэ байдалда абтажа, хубилган шэнэдхэлгын үедэ Мэлс Ошорович арендэдэ орожо, 27 гектар сабшалан, 15 гектар обёос тариха газартайгаар 125 толгой һарлагуудые, 50 толгой адуутайгаар даажа абаа һэн. Үнгэрэгшэ жэлдэ 112 тугалтай, 25 толгой унагатай болоо. 1 гектар газарһаа 285 центнер үбһэ абаха һаа, 400 центнер үбһэ, 15 центнер обёос гектарһаа хуряаха һаа, 20 центнер обёос абажа, малаа гарза хоролтогүйгөөр ондо оруулжа шадаһан байха юм. Энэ үбэлжэлгын жэлшье амжалтатай байхаар хүлеэгдэнэ. Арендэдэ хүбүүдээрээ оролгые гэрэй эзэн аргагүй зүб гэжэ тоолоно. Юуб гэхэдэ, мэдэлэйнгээ газарта, харууһалжа байһан малдаа бодото эзэн байхаһаань үлүү юумэн үгы. Тиимэһээл арендэдэ ороһон түрүүшын жэлдэ амжалтатайгаар хүдэлһэнэйнгөө түлөө гэр бүлөөрөө 8 толгой тугал нэмэлтэ түлбэри абажа шадаа бшуу.

Үзэсхэлэн гоё байгаалитай нютаг, хүшэрхэн дабаатай хүдэлмэриһөөнь орёо тойруу ажабайдалдань орожо, мүнөөдэр хүрэтэр хөөрэлдөө дэлгэн һуутарнай, Ольга Дашеевнагай нюдэн, юундэшьеб, юутэ юугүй үһатаад абаба. Энэнь баяр гэхэдэ баяршье, зоболонто сагшье гээ һаа, тэрэ саг байгаа ёһотой хаш? Байн, байн даамайхан хөөрэлдөөнэй утаһан дээрэ һамганайнь сэдьхэлэй хүдэлсэ нюултагүй гаража ерээ һэн.

— Үнгэрэгшэ үбэл нүхэрөө алдан алдааб гэжэ һанаа һэм. Һанаанда ороогүй, гайтайхан лэ ушарнууд болодог юм гээшэ ха,— гээд Ольга Дашеевна пулаадайнгаа шэгшэгээр нюдэнэйнгөө нёлбоһо аршасагаагаад абаба.

Нээрээшье элдэб ушар тохёолдодог гээшэ ааб даа. Теэд үхэлэй эрмэг дээрэһээ һөөргөө хараһан хүнэй тэрээхэн үеые удхалан хэлэхэ хүсэл түрэнэ.

Муу ёрото тэрэ үдэр Мэлс Ошорович холын зуһаланһаа морёороо гэртээ бусажа ябаа һэн. Үглөөнһөө бэень нагшагар, досоонь бага, сага үбдэнги байһанаа, харгыдаа бүри түргэдэжэ, амин голһоонь угзарһандал үбдэжэ эхилшэбэ. Гэр хүрэтэрөө хүйтэн хүлһэ адхан, шүдэеэ зуун, зуун хүрэжэ шадаба. Үбшэнэйнгөө улам һүжэрхэдэ, районойнгоо больницада абаашуулагдаха баатай болоо һааб даа. Соохор мэдээн соогоо байхадань, гансал операци хэхэ арга байгаа. Зол буруулхадаа, районно больницын дүршэлтэй хирург байрадаа үгы байба. Тиигэбэшье залуу туһамаршань амин дээрээ ерэһэн хүндэ операци хэжэ туршаа һэн.

Нарин гэдэһэнэйнь гэдэһэндээ няалдажа, мушхалдашаһан байхадань, иимэ хүндэ операци хэжэ бирахагүй врач яахашье мүрөө олобогүй. Наркоз доро нүхэрэйнгөө гэдэһээ гаргуулаад, ехэ удаан мүр улань олдонгүй, яахашье аргагүйдэжэ хэбтэхэдэнь, хүлеэжэ һууһан Ольга Дашеевна ухаа алдаа һааб даа. Нилээд ехэ сагай үнгэршэһэн хойно дүршэлтэй хирург бии боложо, энэ хүндэ үбшэнһөөнь сүлөөлжэ шадаа.

— Зүрхэ һайтай байһан хадаа үхэлэй һабарһаа аһасалдажа гарабаш. Эхэ эсэгыншни, өөрыншни буян, һамга, үхибүүдэйшни зол гэжэ байгаа гэшэ ха,— гэжэ хирург хожомынь хэлэһэн, гэртэнь хадо эрьен ерэжэ, бэе махабадайнь тамирые шалган үзэжэ байһан юм.

— Нэгэ бага удаараа һаа, битнай мүнөө тантай хөөрэлдэжэ байхагүй һэм—гэжэ Мэлс Ошорович һанаа алдан хэлээ бэлэй.

Иигэжэ ажабайдал, энэ наһанайнгаа хүхюутэй, хүхюушьегүй сагууд тухай ажалша бүлэтэй сэдьхэлээ ханан хөөрэлдэн һууһадамни, иимэ шүлэгэй мүрнүүд өөһэдөө урдан ерэжэ байгаа һэн.

Элүүр энхэ гуламтын
Эхи татаһан Ахада,
Шэрүүн дошхон байгаалиин
Шуһаяа гүйлгэһэн газарта,—
Сэсэг намаадал надхаһан
Сэдьхэлтэй хүнүүд биил байн.
Уураг заншалаа бариһан
Ухаансар хүбүүд биил байн.

Эдэ шүлэгэй мүрнүүд бүримүһэн Ахын суута малшан Мэлс Ошорович Арзухаевта хабаатай гэжэ хэлэхэ хүсэлэнтэйб. Үни холын танил нүхэд, ажалша бэрхэ ехэ бүлэ болоһон тандаа гараха жэлдэ амжалта дээрэтнай амжалта, жаргал дээрэтнай жаргал хүсэнэб.

Ц.-Д. ХАМАЕВ.

ЭРДЭМ МЭДЭСЭЕЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛНЭ

Буряадай багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлгын институтда «Буряад үхибүүдтэ түрэлхи ба Ород хэлэнүүдые шудалалгые һайжаруулга» гэһэн асуудалаар семинар һаяхан үнгэргэгдөө. Тус семинарта республикымнай хүдөө нютагуудай хүүгэдэй саадуудые даагшанар уригдаһан юм. Хамта дээрээ гушаад хүн сугларжа, табан хоногой туршада һонирхолтойшье, туһатайшье лекцинүүдые шагнаһан байна. Тобшолбол, «Хэлэн тухай ойлгосо», «Буряад хэлэ шудалалгын зорилгонууд ба хараа бодолнууд», «Буряад хэлэнэй үгын ба абяанай баялиг» гэһэн темэнүүдтэ Национальна һургуулинуудай эрдэм-шэнжэлгын институдай Буряадай филиалай директор, педагогикын эрдэмэй кандидат Д. Д. Ошоров лекцинүүдые үнгэргөө.

Мүн тиихэдэ арадай эрдэм һуралсалай министрэй орлогшо Е. Б. Раднаева «Буряад хэлэ шудалалгые улам һайжаруулга ба саашанхи хараа бодолнууд», БИОН-ой эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ В. Д. Жапов «Буряад арадай аман зохёолнууд», «Хүүгэдтэ зорюулагдаһан буряад литература», Буряадай ИУУ-гай урлан бүтээлгын кабинедые даагша А. П. Баранников —«Уран бүтээл ба тэрэниие хүүгэдэй саадуудай хэшээлнүүдтэ хэрэглэлгэ», Буряадай ИУУ-гай ород хэлэнэй ба литературын кафедрые даагша Н. Р. Петрова —«Хоёр хэлэ шудалалгын асуудалнууд», Буряадай ИУУ-гай буряад хэлэнэй кабинедые даагша Д. Б. Базарова —«Хүүгэдэй саадуудта ба һургуулинуудта буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые үнгэргэлгын дүй дүршэл» гэһэн темэнүүдээр лекцинүүдые уншаһан байна.

— Ерэхэ жэлэй эхеэр буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые үнгэргэдэг хүмүүжүүлэгшэнэрые урижа, тусхай семинар үнгэргэхөөр хараалагдана. Иимэ шэглэлтэй семинарнуудые 1981 онһоо үнгэргэдэгбди гэжэ нэмэлтэй байна. Мүнөө үнгэргэгдэһэн семинарайнгаа түгэсхэлдэ Улаан-Үдын Советскэ районой «Голубок» гэжэ хүүгэдэй саадта шагнагшаднай буряад хэлэнэй хэшээлдэ хабаадалсажа, һонирхолтой зүйлнүүдые өөһэдтөө хадуужа абаһан байха,— гэжэ Буряадай ИУУ-гай һургуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй кабинедэй методист, семинарые хүтэлбэрилэгшэ Светлана Юрьевна Жамсуева хөөрэнэ.

Түрэл хэлэеэ һэргээлгын асуудалай хаа хаанагүй табигдаад, элдэб хэмжээнүүдэй ябуулагдажа байһан мүнөө үедэ эгээл балшар багашуултай хүдэлдэг хүүгэдэй саадуудай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэлээ дээшэлүүлхые оролдожо байһаниинь һайшаалтай.

Г. ДАГБАЕВ.

НЭРЭШНИ ХЭН БЭ, ХОТО?

ЛЕНИНГРАД. «Нева мүрэн дээрэхи хото ямар нэрэтэй байхаб!» — энэ асуудал мүнөө олон хүн зоной һанаа зобооно. Энэ асуудалаар олон ондоо һанамжа бии. Санкт-Петербург гэһэн анха түрүүшынь нэрые бусааха гэжэ нэгэ зариманиинь эдэбхи гаргана, Октябриин хубисхалай болоһон 1917 ондо байһан Петроград гэжэ нэрээрээ үлэхэ еһотой гэһэн хүнүүд олон. Ленинград гэһэн нэрыень хубилгахагүй гэжэ гурбадахи һаналтай хүнүүдэй бии байһаниинь мэдээжэ. Энээн тухай хаа хаанагүй боложо байһан арсалдаае шиидхэхэнь бэлэн бэшэ.

Коммунистнуудшье өөрынгөө һанамжануудые хэлэнэ. Хубисхалай хото В. И. Ленинэй нэрые абажа байха ёһотой гэһэн һаналтайнуудынь дииланхи олониинь болоно. Владимир Ильичэй хүтэлбэри доро Петербург-Петроградай промышленна предприятинуудай хүдэлмэришэд парти байгуулаа ха юм гэжэ тэдэнэр ойлгуулна. Тэдэнэр хубисхалые хүтэлбэрилжэ, зэбсэгтэ восстани хээ ха юм. Бүхы оронгой ажалшадай һаналые хүсэлдүүлжэ, 1924 оной январиин 26-да Соведүүдэй бүхэсоюзна II съездын агууехэ революционерэй нэрые мүнхэлхэ гэһэн шиидхэбэриин еһоор Петроград Ленинград нэрэтэй болоһон гээшэ...

КПСС-эй ветеранууд энээниие илангаяа дэмжэнэ. В. И. Ленинэй Ленинградтахи музей соо тэдэнэр ниитын ехэ хүдэлмэри ябуулна. СССР-эй Арадай депутадуудай съезд энэ арсалдаата асуудалда эсэс табиха ёһотой гэжэ тэдэнэр тоолоно.

Ленинградай нэрэ хубилгаха гэһэн асуудалаар музейн хүдэлмэрилэгшэд хүн зоной һанамжануудые элирүүлхэ хүдэлмэри ябуулна. Музейн залнууд соо хоморой шухаг документнүүд, материалнууд шэнээр харуулагдана. Нева мүрэн дээрэхи городто В. И. Ленинэй ажал ябуулга тухай шэнэ мэдээнүүд урдань мэдэгдээгүй байһан эндэ харуулагдана. Энэ асуудалаар музейдэ ерэһэн хүн бүхэнэй һанамжаяа бэшэхэ дэбтэр эндэ бии.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. И. Ленинэй Ленинградтахи музейдэ. Нева мүрэн дээрэ В. И. Ленинэй ажал ябуулга тухай шэнэлэгдэһэн экспозициин дэргэдэ.

ТАСС-ай фотохронико.

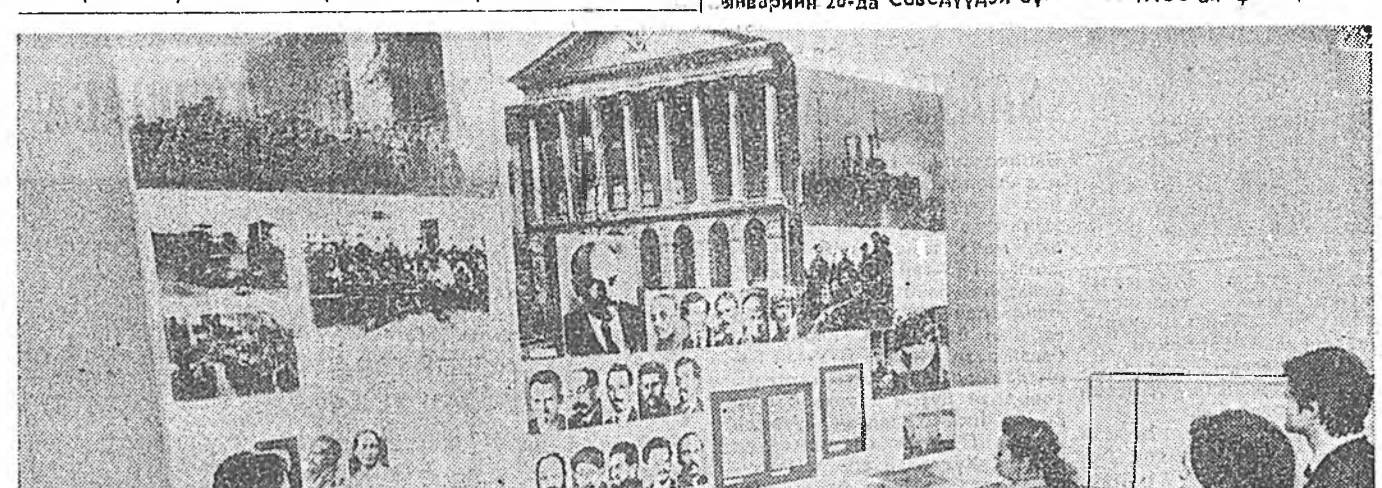

Манай хөөрэлдөөн

[...]БАЙДАЛТАЙ НЯГТА ХОЛБООТОЙ

[К]онституционно хиналтын Комитедэй гэшүүн Сер[гей Семено]вич Босхоповтой уулзажа хөөрэлдэһэмни, ушар[...]омнай айхабтар хүшэр хүндэ байдалда ороод [...]гдаж абтаһан хуулинууд дүүрэн хүсэн соогоо хэ[...]шадакагүй. Президент ба правительствамнай [...] гүйсэдхэлгые хангахагүй.

[...] Верховно Соведэй «Орон доторхи байдал тухай» [Пре]зидентын дурадхаһан хэдэн онсо хэмжээнүүд [...]й ха юм.

[...]ргей Семенович, [...] хиналтын ко[...] [ре]спубликаsa ту[...] Буряадайнгаа [...]жа байһантнай [...]бликынгаа Вер[...] сесси дээрэ [...]а. Тэрэтнай хэб[...]дсо. Тиимэһээ [...] Таниие ту[...]ойшье һаа, өөр [...]ар мэдэнэ. Нам[...] үгыт.

[...]ээ 40 хүрэнхэйб. [...]стиин Усть-Ор[...] автономито ок[...]ум. Тэндээ һур[...]нби, сэрэгэй ал[...] һүүлээрнь Вол[...]дэлгын дээдэ [...]аа һэм. Тэрэ[...] областиингоо [...]й районд мүр[...]ад мүрдэгшөөр [...] онһоо 1981 он [...]й МВД-гэй адь[...]овно политикын [...]эрхэнүүдэй ка[...]а, эрдэмэй кан[...]ртаци хамгаал[...]үүеө Литвагай [...]иин академи бо[...] МВД-гэй Виль[...]дэ һургуулида [...] багшалааб. Нё[...]ижэ, СССР-эй [...]рэгүүдэй Мини[...]демиин докто[...]ааб. Конститу[...]ын комитедтэ [...]ини хойшо та[...]еэд байнал даа.

[...]доогоор хэлэхэ [Се]ргей Семенович, [...]руденцидэ ха[...]лоно гэшэ гүт? [...]оной юридиче[...]им хүсэнүүдэй [...]итедтэ һунгагда[...] үндэһэтэй хаб?

[...]итедэй хүдэлмэ[...]лита, экономи[...]овно гэһэн гур[...]эргэгдэдэг юм. [...]далай талаар [...]эн тула кандида[...]э оруулагдаһан [...]рско диссерта[...]ыз тэрээндэ дү[...]итэй хамта Хуу[...] союзна бүхы [...]ай түлөөлэгшэ[...]шөө зургаан хүн [...] һунгагдаха зэр[...] Тиин гэһээнь [...]ай депутадуудай [...]д дээрэ автоно[...]нуудай (тэдэ[...] түлөөлэгшэнэр тэдэнэртэ нэмэлтэ һууринуудые үгэхэ гүйлтатайгаар Верховно Соведтэ хандаһан байгаа. Ехэ арсалдаанай һүүлээр дүрбэн һуури үгтөө һэн. Харин минии һунгагдаһан ушар иимэ юм. Буряадай окружной хоёр Соведэй зүгһөө М. С. Горбачев болон Комитедэй Түрүүлэгшэ С. С. Алексеев хоёрой нэрэ дээрэ спискэтэ намайе оруулхые гүйһан бэшэг ороһон байгаа. Тэрэ дүрбэн һуурияа хайшан гэжэ хубаагаа юм гэхэдэ гү? Д. Н. Кугультиновай ударидадаг автономито байгуулгануудай депутадуудай бүлэг тэдэниие территориальна гуримаар хубааха шиидхэбэри абаа һэн. Алас Дурна болон Поволжиин республиканудһаа хоёр-хоёр хүн болоо. Тиихэдэнь Буряадай республика минии кандидатурые дэмжэһэн байна. Верховно Соведэй сесси дээрэ гараабди. Тиин апрелиин 26-һаа шэнэ уялгануудаа дүүргэжэ эхилэнхэй хүм даа.

Асуудал: Танай комитедэй гэшүүдэй ажалые һайхашаахаар бэшэ шэнги байдаг. Одоо ямар хуулинууд абтанагүйб даа?! Хуулинууд хүндэгүй болоно. Танайшье нэрээр шүүмжэлэл дуулдадаг. Теэд Комитет юунэй түлөө байгуулагдаһанаа харюулна гээшэ гү? Хайшан гэжэ, ямараар хүдэлмэриеэ эрхилдэг гээшэбта?

Харюу: Манай Комитедые юушье хэдэггүй шэнгеэр һанажа болохогүй. Иимэ яряан гарадаг. Эндэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд үлүү ехээр «оролдоно» гэхэ байнаб. Комитет ямар нэгэн эрид шиидхэбэри абаха орган бэшэ бшуу. Өөрынгөө хуули ёһоор хүдэлнэ гээшэ. Даабари, захилнуудые дүүргэдэг. Тэдэниие Съезд, Верховно Совет, Президент, Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ 12-дохи статьягай үндэһөөр үгэдэг юм. Гэхэ зуура эрхэтэдэй эрхэ сүлөөнүүдтэ хабаатай хуулинуудые хаража үзэхэ эрхэтэйбди. Жэшээнь, сэрэгэй алба хаагшадай — офицернүүд ба запаста гараһан бусад сэрэгэй алба хаагшадай — хүнгэлэлтэнүүдые болюулһан Прибалтикын зарим республикануудай болон Молдовын Хуулинууд һүүлэй сесси дээрэ харагдаа һэн. Тэрэнһээ гадна зонһоо ороһон мэдүүлгэ, гомдолнуудые абадагбди, хаража үзэдэгбди.

А[суу]дал: Орёо юумэнүүдтэй дайралдадаг байнат гэжэ ойлгогдобо. Жэшээнь, хандалгын оробол, шиидхэбэринь ямар байхаб?

Харюу: Анхаралдамнай абтаһан асуудалые Комитедэй нэгэ гэшүүн гү, али бүлэг даажа абаад, зургаан һарын туршa соо тэрэнээ шэнжэлжэ үзэдэг. Бидэ заабол дүүрэн мэдээсэлтэй байха ёһотойбди. Хэрбээ мэдээсэл үгэхэеэ арсаа һаань, тэдэ зониие харюусалгада хабаадуулха тухай асуудал табиха эрхэ бии. Шэнжэлэлгэдэ эрдэмтэд, эрдэм шэнжэлэлгын газарнууд хабаадуулагдажа болохо. Хүдэлмэришэ бүлэгэй заседаниин болохоһоо 15 үдэр урда харагдахаяа байһан асуудалда хабаатай бүхы талануудта дуулгагдадаг. Манай сесси дээрэ, жэшээнь, архиншадые ажалаар заһан хүмүүжүүлгэ гээшэ эрхэтэнэй конституционно эрхэнүүдтэй зохилдоногүй гэһэн асуудал харагдаа һэн. Гэшүүдэй һанаан ондо ондоо байшоо.

Асуудал: Сергей Семенович, Хуули гээшые хоёролжон уншалгатай байха ёһогүй гэжэ ойлгодогбди. Харин тиихэдэ таанад, юристнүүд, юундэ ондо ондоогоор тайлбарилхаяа һанадаг гээшэбта?

Харюу: «Хоёр юрист уулзахадаа, адли һанамжатай байдаггүй» гэһэн аман үгэ бии. Хэрбээ Хуулиин ойлгогдосогүйгөөр бэшэгдэһэн байбал, тэрэниие эрдэмэй ёһооршье, сүүдэйхеэршье тайлбарилжа болохо. «Хулиган аашa» гэжэ үгэ, жэшээнь, хэдэн ондоогоор элирхэйлэгдэжэ магад.

Асуудал: Энэ хэлээшэтнай, Сергей Семенович, манай Хуулинуудай хүсэд һайнаар нарижуулагдаагүйе үшөө дахин гэршэлнэ бэшэ гү?

Харюу: Би тиигэжэ хэлэхэ аргамнигүй. Хуулиин хэды нарин, тодорхойшье һаа, элдэб ондо ондоо һанамжа байһаар лэ байха.

Асуудал: Танай Комитет, ажалгүй байдаггүй гэжэ ойлгобоб. Зүб гү?

Харюу: Зүб даа. Һая бидэ эрхэтэдэй прописхын асуудалаар һонирхоод, хэдэн актнуудые болюулаабди. Паспортна системэ шалгаһанаймнай үндэһөөр, 20 миллионһоо үлүү хүн эрхэнүүдээ сүүдээр хамгаалуулха арга боломжоһоо бодото дээрээ хаһагдаһан байгаа.

Манай мэдүүлгын ёһоор, түрүүн абтаһан аад, хэблэлдэ гараагүй нормативна актнууд гурбан һарын турша соо хэблэгдэхэ гээд дурадхагдаа. Энэ болзор соо тэдэнэр толилогдоогүй һаа, хүсэеэ алдаха. Энэмнай хадаа эрхэтэдэй эрхэ сүлөө хангаха талаар абтаһан горитой алхам болоно.

Асуудал: Гүрэн түрын байгууламжаар арсалдаатай асуудалнууд олон байна. Жэшээлхэдэ, манай республикын юун гээд нэрлэгдэхэ, автономито округуудтай нэгэдэхэ талаар... Республикын Верховно Соведэй һүүлэй сессидэ хабаадаһан хадаа эдэ асуудалнуудаар ямар һанамжатай гээшэбта?

Харюу: Верховно Соведэй Президиумэй дурадхаһан нэрэ абтаа гээшэ. Сесси дээрэ би «социалистическэ» гээшыень болюулха гэһэн дурадхал оруулаа һэм. Юундэб гэхэдэ, энэмнай үзэл сурталай удхатай ойлгосо ха юм. Тиихэдээ тэрэмнай социалис хүгжэлтын замһаа арсаһан удхатай бэшэ бшуу. Совет засагаар бэелүүлэгдэжэ байһан социалис замнай энэл ха юм.

Округуудтай хамтарха тухай асуудал юридическэ талаһаа орёо бэшэ, ВЦИК-эй, болон Буряадай ЦИК-эй 1937 оной шиидхэбэри болюулха шухала. Гэхэ зуура, нэгэдэхэ тухай асуудал политическэ болон экономическа талаараа нилээд орёо гээшэ ха. Юундэб гэхэдэ, округууд тус областиингоо арадай ажахын комплекстой нягтаар ниилэшэнхэй. Тиигэбэшье нэгэдэжэ болохо юм. Зүгөөр яаралгүйгөөр, удаа дараалан... Республикын Верховно Совет 1937 оной Хуулита бэшэ тогтоолые болюулаад, СССР-эй Верховно Соведтэ СССР-эй ВЦИК-эй тогтоолые болюулха гүйлтатайгаар хандаха ёһотой байна.

Харин нүгөө талаһаа, округуудай зон нэгэдэхэ хүсэлгүй гээд хэлсэнэ. Энээниие хараада абангүй байжа болохогүй.

Асуудал: Россин шэнэ Конституциин хоёр проект һая толилогдобо. Тэдээн тухай һанамжатнай ямар гээшэб?

Харюу: Россин парламентын Конституционно комиссиин дурадхаһан проект һонирхолтой байна. Хүнэй эрхэнүүд тухай бүлэгынь бүришье. Республика соомнай Президентын засаг бии болгогдохоор хараалагдана. Энэнь намда һайшаагдана. «Россин коммунистнууд» гэжэ бүлэгэй бэлдэһэн проектдэ мүн лэ анхарал хандуулмаар. Гүрэн түрынгөө социалис үндэһэ һуурииe үлөөхэ тухай альтернативна проект соо хэлэгдэхэдэнь, нүгөөдэ тусхай проектнь социализмын конституционно үндэһэ һуурииe бүхыдэнь хубилгаха, ондоо болгохо гэжэ шэглүүлэгдэнхэй. Теэд эсэсэй эсэстэ арад зон лэ ямар гол Хуулитай байгуулгада дуратайгаа өөһэдөөл шэлэхэ гүбэ.

Энэ хөөрэлдөө журналист Эрдэм ДАГБАЕВ хээ.

Москва хото.

ХЭЛЭ ШУДАЛНА

ТОМСК. «Дэлхэй, хүн, соёл болбосорол» гэһэн уласхоорондын конференци эндэ үнгэргэгдэбэ. Хани барисаанай хэлэ-эсперант мэдэдэг Сибириин ба Алас Дурна хизаарай эрдэмтэд, мүн тэрэшэлэн эндэхи клубта айлшаар ерэһэн Великобританиин, Польшын, США-гай, Швециин эрдэмтэд тэрээндэ хабаадаһан байгаа. Тэдэнэй харгыда гаргаһан бүхы гаргашануудые энгэй хүнүүд даажа абаа юм. Айлшад нютагай айлнуудаар байрлажа, Сибириин хото городтой, тэрэнэй ажаһуугшадтай дүтөөр танилсаха аргатай байба.

ТАСС ХИЛЫН СААНАҺАА

ОСЛО. Норвегиин ниислэлдэ Эб найрамдалай Нобелевско шан барюулалгын баяр ёһолол болоо һэн. 1990 ондо СССР-эй Президент М. С. Горбачев уласхоорондын эгээл ехэ нэрэ хүндэтэй шангай лауреат болобо. Сүлөөгүй дээрэһээ тэрэ Осло ерэжэ шадаагүй, тиимэһээ өөрынгөө түлөөлэгшэ, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министрэй нэгэдэхи орлогшо А. Г. Ковалевто шан барюулха ёһололдо хабаадахые даалгаа һэн.

Мүнөө жэлдэ Эб найрамдалай Нобелевско шан Советскэ Союзай Президент Михаил Сергеевич Горбачевто олгогдобо гэжэ Норвегиин Нобелевско комитедэй түрүүлэгшэ Гидске Андерсон мэдүүлбэ. Зүүнэй болон Баруунай оронуудай хоорондохи харилсаануудта боложо байһан ехэ хубилалтануудта түрүү үүргэ дүүргэһэнэйнь түлөө Норвегиин Нобелевско комитет энэ шангаар тэрэниие шагнаба.

М. С. Горбачевой өөрынь түлөөлэгшэдэ Нобелевско шангай лауреадай диплом ба алтан медаль барюулагдаа. 4 миллион Швециин крон абаха чек баһал барюулагдаа.

МЕХИКО. Россин болон Мексикын хоорондо дипломатическа харилсаануудай тогтоогдоһоор зуун жэлдэ зорюулагдаһан баяр ёһолол эндэ болобо. Мексикын МИД-тэ олониитын, совет посольствын, дипломатическа хэдэн албануудай түлөөлэгшэд сугларһан байгаа. СССР-эй Президент Михаил Горбачевой болон Мексикын Президент Карлос Салинас де Гортари гэгшэдэй нэгэ нэгэндээ эльгээһэн амаршалгын бэшэгүүдые ехэ анхаралтайгаар тэдэ шагнаба.

«Мүнөөнэй дэлхэй дээрэ боложо байһан хубилалтануудта Советскэ Союзай дүүргэдэг шухала үүргые Мексикэ үндэрөөр сэгнэдэг юм»,— гэжэ Мексикын гадаадын хэрэгүүдэй министр Фернандо Солана баяр ёһолол дээрэ мэдүүлбэ. —«Уласхоорондын хубилалтануудта Президент Горбачевой дүүргэдэг үүргые бидэ үндэрөөр сэгнэнэбди, энэнь тэрэнэй ажал ябуулгые мэдэрэлгэ болоно»,— гэжэ министр зааба.

Мексикэ Советскэ Союз хоёр хани ёһоной харилсаануудые үниһэй тогтоонхой. Гэбэшье экономикын талаар холбоо барисаан политическэ болон соёлой талаар туйлагдаһан хэмжээндэ хүрэнэгүй гэжэ Солана тэмдэглэбэ. Советскэ Союзтай худалдаа наймаанай талаар холбоо үргэдхэхые Мексикын правительствын оролдодог байһыень тэрэ элирхэйлбэ.

СЕУЛ. Гарахаяа байгаа 1991 ондо Советскэ Союзда эд бараа худалдалгын хэмжээн 65,8 процент, харин социалис оронуудта эд бараа худалдалгын хэмжээн бүхыдөө 22,3 процент дээшэлхэ ёһотой гэжэ худалдаа наймаанда туһалха талаар Корейн гүрэнэй нэгэдэл баталпа.

Ерэхэ жэлдэ 804 миллион США-гай долларой хэмжээнэй эд бараа Урда Корей Советскэ Союзда худалдаха ёһотой. Мүнөө жэлдэ энэ дүн 485 миллион долларой болохо зэргэтэй. Экономикын талаар хэдэн документнүүдтэ хоёр талын гар табиһанай, хоёр дабхар налог тохохо ябадал болюулха тухай хэлсээ батлаһанай эсэстэ гадаадын худалдаа наймаанай эрхэ нүхэсэлнүүд һайжаруулагдаа юм гэжэ тус нэгэдэлэй мэргэжэлтэд һанамжална.

УЛААН-БААТАР. Монгол ороной хүн зоной олзо доходые 16 процент нэмэхэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдые хэрэгтэй хэмжээгээр нөөсэлхэ, гадаадын оронуудһаа эд бараа худалдан абалгые гурбанай нэгэ хубиһаа бага бэшээр дээшэлүүлхэ гээд МНР-эй правительствын зохёоһон «МНР-эй хүгжэлтын программаар» хараалагдана. Түбэй хэблэлэй мэдээсэлэнэй ёһоор, энэ документ Министрнүүдэй кабинедээр батлагданхай, парламентын үзэмжэдэ табигдаха юм. Ажалшадай һуудал байдалые лаб һайжаруулха, ажалай түлбэриие дээшэлүүлхэ, гээд программын проект соо хараалагдана.

МАНАГУА. Орон дотор сэрэгэй уялгата алба болюулха тухай хуулида Никарагуагай президент Виолета Барриос де Чаморро гар табяа һэн. Республикын Национальна ассамблей (парламент) энэ хуулиин проектые һайшааһан юм. Бүхы депутадууд, тэрэ тоодо Национальна сүлөөрэлгын оппозиционно Сандинис фронтын түлөөлэгшэд тэрэниие баталан абахын түлөө дууга үгөө һэн.

1990 оной апрелиин 25-да Виолета Барриос де Чаморрой гүрэнэй толгойлогшын тушаал эзэлһэнэй һүүлдэ Никарагуада залуушуул сэрэгэй албанда абтахаяа болижо, зэбсэгтэ хүсэнүүд эрид хороогдожо эхилһэн юм. СФНО-гой засаг барижа байха үедэ батлан абтаһан патриотическа албан тухай хуули мүнөөл болюулагдаба гээшэ.

ХОНЖӨӨ НАЙМААШАДТАЙ ТЭМСЭЛ ШАНГАДХАХА

(Улаан-Үдын эд бараанай дэлгүүр дээрэ хонжоо наймаа хэгшэдые элирүүлхэ шалгалта саг үргэлжэ хэгдэнэ)

Манай ороной экономико мүнөө ехэ шахардуу байдалда оронхой гэжэ мэдэнэбди. Энээнһээ уламжалан, эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр дээрэ эд бараан, эдээ хоол хомор болоо. Урдань магазинууд соо байдаг юумые мүнөө тэндэ олохонь бэрхэтэй. Юундэб гэхэдэ, эд бараа үйлэдбэрилгын хэмжээн һүүлэй жэлнүүдтэ буура болоһон байна.

Элдэб янзын хонжоо наймаашад, эд бараа гартаа барижа байдаг худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэд юумэеэ магазин соохоо гаргангүйгөөр, нюусаар худалдажа, зониие мэхэлнэ, бажална. Иимэ ябадалые бүхы совет арад хаража, хоёр-гурба дахин үнэтэйгөөр юумэ худалдажа абаха, хонжоо наймаашадые тэсэжэ байха ёһотой болоно гү? Үгы лэ даа.

Гүрэнэй фабрика, заводууд болон бусад предприяти, кооперативууд болон эмхинүүдтэ үйлэдбэрилэгдэн гаргагдаһан эд бараа тоогоогдомол ямар сэнтэйб, тэрэл сэнгээрээ магазинуудта худалдагдаха ёһотой гэжэ булта мэдэхэ уялгатайбди.

Магазинуудта эд бараанай хомор болоһые һэмбэшаалан, гүрэнэй зөөри үбэршөөжэ, хонжоо наймаа хэжэ, тэнэгтэрээ баяжаха дуратайшуултай эрид шанга тэмсэл ябуулха тухай хэлсэһээр үнихэнэйбди.

СССР-эй Верховно Советэй сесси дээрэ түс асуудал одоошье бүхы талаһаа зүбшэн хэлэгдэжэ, байгша оной октябрь 31-дэ «Хонжоо наймаа хэһэнэй түлөө, хүүли бусаар худалдаа наймаа хэжэ, албанайгаа тушаалые өөрынгөө аша туһада хэрэглэһэнэй түлөө харюусалга шангадхаха тухай» СССР-эй Хуули тунхаглагдаһан байна. СССР-эй Госкомстадай мэдээсэлэй ёһоор, зоной мүнгэн зөөриин орлодоо 34 процентнь эд бараагаар хангагдана. Тиигэжэ олон миллиард түхэриг хэрэглэгдэнгүй үлэнэ ха юм.

Манай республикын эд хэрэглэлгын дэлгүүр дээрэ мүн ли бэрхэтэй байдал тохёолдонхой. Худалдаа наймаанай хүдэлмэрилэгшэд, мүн бусадшье хүнүүд мүнөө хонжоо наймаа хэжэ, арад зоной мүнгэ «һүүлижэ» мэдэнэ.

1970—1980 онуудта манай республикада жэлэй туршада 30—50 хүн хонжоо наймаа хэжэ, харюусалгада хабаадуулагдадаг байгаа һаа, байгша оной 10 һарын турша соо тиимэ аяар 130 баримта тодорхойлогдоһон байна. Хонжоо наймаа хэгшэдһээ аяар 55 мянган түхэригэй эд бараан ба мүнгэн гүрэнэй банкада оруулагдаа.

Улаан-Үдын эд бараанай дэлгүүр дээрэ хэрэгтэ хэрэггүй юумэн худалдагдадаг байһан юм. Үнэн дээрээ элдэб янзын эд бараан, хубсаһа хунар гэхэ мэтын юумэн үнэтэй сэнтэйгээр худалдагдана. Манай Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын хүдэлмэрилэгшэд долоон хоног бүриидэ эд бараанай дэлгүүр дээрэ ошожо, хүүли бусаар хонжоо наймаа хэгшэдые элирүүлдэг байна. Байгша оной түс дэлгүүр дээрэ юумэнэй үнэ сэн тон ехээр ургаа. Жэшээлхэдэ, зосоогоо шубуунай үдэтэй дулаан дэгэл 800—1000 түхэригтэ, эхэнэрэй сабхи 600—800, мохер шарф 150 түхэригтэ, харин арһан хүрэм 1500—2000, джинсэ үмдэн 450—500 түхэригтэ болоно. Иимэ үнэтэйгөөр хубсаһа хунар худалдагшад ажал хэнгүй олзо олохо дуратайшуулнай тоодо ороно бшуу.

Улаан-Үдын эд бараанай дэлгүүр дээрэ Эрхүүдэ ажаһуудаг Л. А. Суслова гэгшэ байгша оной май һарада хонжоо наймаа хэжэ ябатараа баригдаһан байна. Тэрэ Эрхүүгэй магазинһаа эхэнэрнүүдэй 24 кофто худалдажа абаһан байгаа. Нэгэ кофтонь 55 түхэригтэ һэн. Улаан-Үдэдэ тэрэнээ нэгэнь 100 түхэригөөр худалдажа байба ха юм. Тиигэжэ хонжоо наймаа хэжэ, нэгэ мянган шахуу түхэриг мүнгэ олзо олоо. Байгша оной июнь һарада тэрэ сүүдлүүлээд, 4 жэлээр эрхээ хаһагдаа.

Байгша оной август һарада Днепропетровск хотоһоо ерэһэн хоёр хүн колготконуудые хоёр дахин үнэтэйгөөр худалдажа байтараа баригдаа һэн. Тэдэнэй байдаг газарые нэгжэжэ үзэхэдэ, 1300 түхэриг мүнгэн, 100 колготко олдоо. Тэдэнэй хэрэг сүүдтэ үгтэнхэй.

Элдэб жэжэ юумэ худалдажа, мүнгэ олодог хүнүүд олоор дайралдана. Байгша оной 89 тиимэ хонжоо наймаашад баригдаа. Гүрэнэй рознично сэнһээ холо үнэтэйгөөр худалдадаг ушарнууд олошоро. Гэхэтэй хамта тэдэ хүнүүд ямаршье зэмэгүйбди гэжэ өөһэдыгөө тоолодог. Байгша оной февралиин 27-до РСФСР-эй Верховно Советэй «Худалдаа наймаанда албанайнгаа тушаалые өөрынгөө аша туһада хэрэглэжэ, хонжоо наймаа хэһэнэй түлөө харюусалга шангадхаха тухай» Указ гаража, хүүли бусаар юумэ худалдагшадта нилээд шанга хаалта болоо. Хонжоо наймаа хэгшэд түс Указай ёһоор 100-һаа 200 түхэриг хүрэтэр яла түлэхэ, худалдажа байһан юумэниинь абтаха ёһотой. Бүхы дээрэ байгша оной 10 мянган түхэриг яла түлөгдөө.

Архи худалдажа, олзо ологшод һүүлэй үедэ нилээд олошоронхой. Хахад литр архи 25—30 түхэригөөр худалдадаг ёһо заншал бии болоод байна. Түмэр замай Улаан-Үдэ станциин дэргэдэхи таламай үдэшэ, һүни архи худалдадаг газар болонхой. Социалис зөөри хулгайлагшадтай тэмсэл ябуулдаг таһагай хүдэлмэрилэгшэд тэндэ архи худалдадаг хүнүүдые балшаса баридаг юм. Жолоошод, хүдэлмэришэд, студентнүүд, сэрэгэй алба хаагшадшье тэрэ тоодо оролсодог байна.

Жэшээлхэдэ, байгша оной июлиин 7-до Улаан-Үдэ станциин талмай дээрэ Буряадай хүдөө ажахын институдай студентнүүд М. В. Вороденко, А. В. Чукреев гэгшэд хахад литр архи 25 түхэригөөр худалдажа байтараа баригдаа һэн. Тэрэ хоёр үшөө 2 шэл архитай байгаа. Железнодорожно арадай сүүдэй шиидхэбэреэр тэдэнэр 100—100 түхэриг яла түлэжэ, архияа магазинда тушаажа болоо юм. Гэбэшье тэдэ хоёр байгша оной декабриин 1-дэ хоёрдохёо баригдахадаа, хайрсаг архитай байба.

Загарайн районой дотоодын хэрэгүүдэй таһагай хүдэлмэрилэгшэд хаанаашье ажаллаадагүй Г. Г. Гофина гэгшые архи үнэтэйгөөр худалдажа байхадань, баһал баридаг байна. Тэрэ ажаһуудаг газартаа архи ехээр худалдажа, мүнгэ хүүли бусаар олодог байба. Районой арадай сүүд тэрэниие 2 жэлээр эрхэ сүлөөнь хаһаад, залаар зөөриинь гүрэнэй тушаалха гэжэ шиидхэбэри абаа.

Дэлгүүрэй экономикодо орохо үедэ хонжоо наймаа хэһэнэй түлөө уголовно харюусалгада хабаадуулха тухай зарлалаар, арсалдаата хөөрэлдөөн гараа һэн. Байгша оной октябриин 31-дэ толилогдоһон «Хонжоо наймаа хэһэнэй түлөө, хүүли бусаар худалдаа наймаа эрхилһэнэй, албанайнгаа тушаалые өөрынгөө аша туһада хэрэглэһэнэй түлөө харюусалгые шангадхаха тухай» СССР-эй Хуули эдэ бүхы арсалдаанда эсэс табиһан байна. Хонжоо наймаа хэһэнэй түлөө харюусалгань шэнэ эрхэ байдалда зарим тэды бага болохо үгөө.

Хонжоо наймаа хэгшэдэй «харанхы хэрэгүүдые элирүүлхэ зорилготойгоор, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын үүсхэлээр үнгэргэгшэ субботын, мүн амаралтын үдэр милициин олон хүдэлмэрилэгшэд хабаадалгатайгаар шалгалта үнгэргэгдэбэ. Хүүли бусаар наймаа хэгшэд, хонжоо наймаашад мүнөө манай Улаан-Үдын эд бараа худалдадаг дэлгүүр дээрэ олоороо баригдаа.

Тэдэнэй олонхинь СССР-эй Хуулиин ёһоор хонжоо наймаа хэһэнэйгээ түлөө харюусалгада хабаадуулагдаха болоно. Тэрэ шалгалтын дүнгүүд тухай материалнууд республиканска «Правда Бурятии», «Буряад үнэн» газетнүүдтэ толилогдоо, радиогоор дамжуулагдаха, мүн телевидениигээр харуулагдаха юм.

106 мянган шахуу түхэригэй ниоугдаһан эд бараан байгша ондо шалгалтаар элирүүлэгдэжэ, гэмэ зэмэтэй хүнүүдэй мүнгэн зөөри хурааһан. Тэрэ эд бараанай табанай нэгэ хубинь харин гүрэнүүдһээ асарагдаһан эд бараан болоно. Тиихэдэ 34 мянган түхэриг мүнгэнэй сэнтэй зөөри хулгайлжа байгшад тэрэ мүнгэеэ гүрэнэй кассада оруулаа.

Хонжоо наймаан манай республикада юундэ һүжэрөөб гэһэн асуудал гараха ёһотой. Эд хэрэглэлгын дэлгүүр дээрэ эд бараанай үгы болоһон, али экономикын муудаһан ушар хонжоо наймаанай дэлгэрэхэ хэрэгтэ нүлөөлнэ ха юм.

Манай магазинууд соо эд бараанай элбэг болоходо, зон хонжоо наймаашадһаа юумэ худалдажа абахаа болихол байха. Дэлгүүрэй экономико хонжоо наймаантай тэмсэлдэ нилээд туһатай байха гэжэ һанагдана.

В. ХАРХАНОВ,
республикын Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын социалис зөөри хулгайлагшадтай тэмсэдэг таһагай начальник.

Уласхоорондын шэнжэлэл

«БААРХАД» РЕВОЛЮЦИИН ТҮРҮҮШЫН ДҮНГҮҮ

«Баархад» революциин болоһонһоо хойшо нэгэ жэлэй үнгэрһые эдэ үдэрнүүдтэ Чехословакида тэмдэглэнэ. Революциин удаа ороной президентээр уран зохёолшо ба драматург В. Гавел һунгагдаа бэлэй. Энэ үнгэрһэн үеые хүн зон балайшье баяр баясхалантайгаар дурданагүй. Олон ондоо һанал бодолнуудай хэлэгдээшье һаа, энэ үедэ орон дотор дурдамаар балай дүнгүүд түйлагдаагүй гээд булта мэдэрнэ. «Баархад» революцида ёһотойл түлхисэ үгэһэн студентнүүд энэ революциин хараа зорилгонууд бэелүүлэгдэбэгүй гээд тоолонод. Орон доторхи ажабайдал хүндэ хүшэр болонхой. Студентнүүдые, гансашье тэдэниие бэшэ, засагаархидай дээдэ хубида орогшодой баримталдаг хараа шэглэлынь ханаанагүй. «Руде право» газетын тэмдэглэһэнэй ёһоор, революци нёдондо хараалһан замайнгаа хахадтань хүрөөд лэ зогсошоо. Хүн зоной дура татама үгэнүүдые хэлээд лэ, үсөөн тоото хүнүүд өөһэдынгөө гарта политическэ ба экономическа засаг оруулжа эхилэнхэй. Харин тиихэдэ үнгэрһэн жэлэй энэ үедэ ороной эрхэтэдэй олонхинь шэнэ засаг тогтожо, байдал хубилхань гээд этигэһэн байна бшуу. Хүсэ хэрэглэгдэнгүйгөөр хэгдэһэн революциин үедэ бии болоһон энэ этигэл найдабари мүнөө үедэ олоной дунда үгы болобо ха гээд орон дотор засаг барижа байгшадта дүтын «Лидовы новины» газетэ бэшэнэ.

Иигэжэ бэшэгдэнэ ха юм. Харин юун гэжэ хэлэгдэнэ хаб? Чехословакида юрын хэрэг боложо байһан оошорто зогсоходоо, одоол энээн тухай дуулахаш даа. Эд бараа, эдеэ хоол Влтавын эрьедэшье хомордобо. Түрүүшээр магазинуудта дабһан үгы болоо һэн. Удаань вермишель, хүрпээ... Сэнгүүдэй нэмэхэ тушаа хөөрэлдөөнүүдэй гарахада, нөөсэлгын кассануудта, магазинуудта оошор ута болонхой. Һаяын үдэрнүүдтэ болоһон нэгэ иимэ хөөрэлдөөе мартагшагүйб.— Эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые шадаал һаа, абаарай гэжэ гэртэһээ гарахадамни һамгамни захяа һэн — гээд нэгэ наһажаал хүн нүгөөдэдөө хэлэнэ.— Теэд мүнөөдэр юунэй гарахаа байһые мэдэнэгүйб. Юуншье гараа һаань, абахал гүб даа. Хэдэ дахиншье оошорто байгуужаб. Мүнөө үедэ мүнгэ хайрлаха хэрэггүй. Финансын министр һаяхан телевизорээр үгэ хэлэхэдээ, сэнгүүд саашадаа дээшэлхэгүй, саарһан мүнгэн 7 процентээр хямдарба гэжэ мэдүүлээ һэн. Харин Чехиин финансын министр саарһан мүнгэн 14 процентээр хямдараа гэнэ. Юушье ойлгохын аргагүйл даа. Юуниинь болохо юм?

— Мүнөө үедэ Чехословаки нэгэ жэгтэйхэн байдалда оронхой гү гээд һанагдана,— гэжэ Нобелевско шангай лауреат, американ экономист Фридман хөөрэнэ.— Энэ гүрэнэй экономико Зүүн Европын оронуудайхитай жэшэхэдэ, эгээл һайниинь ха юм даа. Тиимэһээ эндэ реформо бэелүүлэгдэжэ болохол байна. Реформо бэелүүлээл һаа, һайн ааб даа. Гэбэшье нүгөө талаараа аюултайшаг шэнги. Ушар юуб гэхэдэ, реформын бэелүүлэгдэхэдэ, чехүүд ехэ юумэеэ алдажа болохо байна ха юм. Мүнөө үедэ бараг һайн байдалтай байгаад, реформо хэжэ юундэ зобохо юм. Яагаашье һаань, сонхо доронь «Шкода» автомобиль табигданхай, хотодо ажаһуугшад өөһэдын дачануудтай. Үгэ хэлэхэнь... лэлдэ толилуулагдахань хорюултай ... Европо руу, мүн далайн саанашье ... харгы зам нээгдэнхэй. Пенсионернүү... залуу бүлэнүүдтэ мүнөө үедэ ажаһу... талаар хүндэхэн ааб даа. Теэд яаха...

Чехословакида боложо байһан энэ... дэлхэйн олониитын һанаае зобоно. ... хад» революциин ойтой дашарам... США-гай Президент Дж. Буш ... ерээ бэлэй. Энэ хадаа политическэ... га гээшэ гээд «Сигнал» журнал тэм... бэлэй. Бушай эндэ ерэхынь ... США-гай гүрэнэй департамент федо... на гүрэн байгаал һаань, Чехосло... дэмжэхэбди гэжэ мэдүүлээ һэн.

Орон доторхи байдалые тогтони... га, национальна эбтэй эетэй байлга... үедэ тон шухала байна бшуу. Прави... во гүрэниие хүтэлбэрилхэ, парламе... линуудые абаха, тэдэ хуулинуудын... лүүлэгдэхэ гээд общество этигэхэ ... Сагтаа хада абтаһан «Үмсэлэлгые ур... ябуулха» гэһэн программые хэн бэ... юм, энэнь мүнөө болотор мэдэгд... Гүрэнэй бэшэ болгогдохо томо ... предприятинуудые хэн худалдажа а... Чехословакида иимэ шадалтай б... олон бэшэ ха юм. Хүдөөдэ коопера... үлэхэ гү, али жэжэ болгон тараагда... тын хүн зониие хангадаг системэ э... хэ гү гэһэн асуудал гарана. Таряаш... зар худалдажа абахаяа балай яар... Мүнөө үедэ таряашадай долоон про... газар худалдажа абаха тухайгаа мэд... хэй.

Демократи хадаа оронойнгоо эр... ухаан бодолдо найдаһан хэрэг м... Чехословакиин хэблэл тэмдэглэнэ. ... һунгахаяа, ажаябуулгаа яажа эмхид... эрхэтэд лэ мэдэхэ гээд эндэ за... Байгша оной июнь һарада ороной ... ментые һунгаха үедэ һунгагшад «Ба... революциин түлөөлэгшэдэй түлөө ... үгэжэ, гүрэнэй тоталитарна байгуу... дахинаа бусаха дурагүй байһанаа мэ... һэн. Тиин шэнэ парламент бүридүү... президент һунгагдаа, правите... томилогдоо, түбэй захиргаанууд би... гогдоо бэлэй. Тиин бодото демок... бэелүүлхэ, дэлгүүрэй экономикодо ... замууд тодорхойлогдоно гэжэ тоо... һон юм. Теэд энээниие бодхо... байһан гэрэй оройень табиһантайл ... жэ болохо байна бшуу. Харин һүү... һайнаар табиха хэрэгтэй ха юм. Те... хэрэг бэелүүлхэ хүнүүд хоморшог ... шаба ха. Байгша оной ноябрь һары... багаар үнгэргэгдэһэн коммунальна ... тын үедэ «Гражданска форумойхид... Словакиин «Олониитэ хүсэ хэрэг... эсэргүүсэнэ» гэһэн хүдэлөөнэйхид ... ээлжэ байһан һууриһаа түригдэхэ ... болобо. Эндэ коммунистнууд олон ... нуудые ээлжэ шадаба. Коммунальн... гуулгын үедэ һунгагшад ажабайдал... хала асуудалнуудые шиидхэжэ шад... нуудэй түлөө дуугаа үгэдэг хэ юм. ... нуудай старостануудаар, хотын ... торнуудаар үниинһөө хойшо хү... хүнүүдые һунгадаг заншал Че... вакида сахигдадаг гээшэ. Энэ... шалые мүнөө үедэ нангинаар сахи... рэгтэй. Тэрэгүй һаа, орон доторхи ... лые тогтонижоруулха гээшэ тон ...

ДЭЭДЭ ҺУРГУУЛИНУУДАЙ ХҮГЖЭЛТЭДЭ АНХАРН...

Германиин нэгэдэһэнһээ хойшо хоёр һараһаа үлүүтэйхэн саг үнгэрбэ. Гэбэшье федеральна правительствын урда асуудалнууд олоор табигдажа эхилэнхэй. Тэдэнэй нэгэн гэхэдэ орон доторхи дээдэ һургуулинуудай байгуулалтые шэнэдхэлгэ болоно бшуу. Урдань орон дотор захиргаанай талаар арбан нэгэн түсхайта газарнууд тоологдодог байгаа. Түсхай правительстватай эдэ газарнууд дээрэ өөһэдын министерствэнүүд бии байгаа. Мүнөө үедэ иимэ газарнуудай тоо арбан зургаанда хүрэбэ. Германида дээдэ һургуулинуудта һурагшадай тоо хахад миллионһоо дээшэлһэн байха юм. Урдань ГДР-эй байһан газар дайда дээрэ 100 мянга гаран студентнүүд һуралсадаг бэлэй. Мүнөө Германиин засагаархид Зүүн Германиин студентнэрые саашадань яажа һургахаб гэһэн асуудалда харюу бэдэрнэд. Эрдэмэй шэнэ түбүүдые, һураха һууринуудые бии болгохо, багшанарые, профессорнүүдые шэлэн олохо, Берлинэй, Лейпцигэй университедүүдэй, Дрезден хотын дээдэ техническэ һургуулиин, мүн урдань ГДР-эй байһан хото городуудай һургуулинуудай материально-техническэ баазыень үргэдхэхэ хэрэгтэй болобо ха юм. Сагтаа хада эндэ тодхогдоһон компьютернэ, медицинын түхеэрэлгэнүүд мүнөө үедэ хуушаранхай. Техникын талаар эрдэмэй түйлалтанууд дээдэ һургуулинуудта хэрэглэгдэхэ зэргэтэй ха юм.

Дээрэ дурдагдаһан асуудалнуудай тон шухала байһыень нэгэ иимэ жэшээ гэршэлнэ. Ороной правительство эрдэм һуралсалай министр Юрген Меллемандэ дээдэ һургуулинуудые саашадань хүгжөөхэ түсэб хараалжа, гүрэнэй дээдын органой үзэмжэдэ табихыень дурадхаа юм. Эндэ университедүүд, институдууд ямар шэглэлтэйгээр хүгжөөгдэхэб гэһэн асуудал онсо һуури эзэлээ юм.

Энэ хүнгэн бэшэ даабариие Ю. Меллеман ба тэрээнтэй суг хүдэлдэг нүхэдынь богони болзорто дүүргэжэ шадаа гээшэ. Байгша оной ноябрь һарын һүүлээр эрдэм һуралсалай министерствын хараалһан түсэбүүд харагдажа, министрнүүдэй кабинет тэрэниие һайшааһан байха юм. Тиин энэ документ мүнөө журналистнуудай үзэмжэдэ табигданхай. Энэ ушар Германида ерээдүйн «академигууд» тухай анхарал ехээр хандуулагдажа байһые гэршэлнэ. Дээдэ һургуули дүүргэһэн тухай диплом а... дые Германида академигууд гэдэг н...

Министр Меллеман хэблэлэй тү... шэдтэй хөөрэлдэхэдөө, эрдэм шэн... хүдэлмэри үргэдхэхын тула правите... мүнгэ танга һомололгын хэмжээе ех... гохо, студентнүүдэй тоое 50 мянгаа... болгохо гээд хараална гэжэ мэ... Ерэхэ жэлдэ студентнүүдэй тоо Гер... 1,64 миллиондо хүргэгдэхэ, тэрэ тоо... дэ 600 мянга гаран басагад һуралс... гээд министр тэмдэглэбэ. Шэнэ би... гогдоһон захиргаанай табан газарта ... хүшэр байха ааб даа. Гэбэшье шэн... һээ эхилжэ дээдэ һургуули бүхэн ... һургуулинуудай хамтаралда» оруул... юм. Тиин эрхэ, экономико, социоло... мүүжүүлгэ гэһэн предмедүүдые шу... гада онсо анхарал хандуулагдаха.

Эхэнэрнүүдэй ба басагадай һайна... раха арга боломжо олгуулгада а... байһанаа министр мэдүүлнэ. һуража... гаад, хүдэлхэ арга боломжонууд т... тэ олгогдохо байна. Эрдэм шэнжэлг... дэлмэридэ ерэхэ жэлдэ 700 гаран ... он марка гаргашалагдаха юм. Дээд... гуулида һурагшад үхибүүдтэй хүмү... гын хүдэлмэри ябуулха зэргэтэй гэж... вительство тоолоно.

Германиин студентнүүдэй харин... нуудта һураха асуудал мүн лэ хар... Дээдэ һургуулинуудай мэдээсэлэй а... тодорхойлһоной ёһоор, Баруун Гер... харьяата газар дайда байһан нюта... һурагшадай гурбанайнь хоёр хубин... да ошожо һураха дурагүй байна. Э... даа нэн түрүүн финансова арга бол... нуудһаа дулдыдана ха юм. Мүнөө ... һуралсажа байһан немец студентнүү... процентнь Францида, 15-нь — Вели... танида, 18 процентнь—США-да эрдэ... моо үргэлжэлүүлдэг юм. Олзо дох... бага бүлэнүүдэй үхибүүн бүхы студе... дэй дунда 12,8 процентнь болоно. ... шадай, мэргэжэлгүй хүдэлмэришэдэ... бүүд дээдэ һургуулида орохо арга ... жогүй байха юм.

Тиимэһээ шэнэ жэлдэ ороной ... тельство олохон асуудалнуудые ши... ушартай болоно.

Анатолий ШАПОВ...
Игорь МАСЛ...

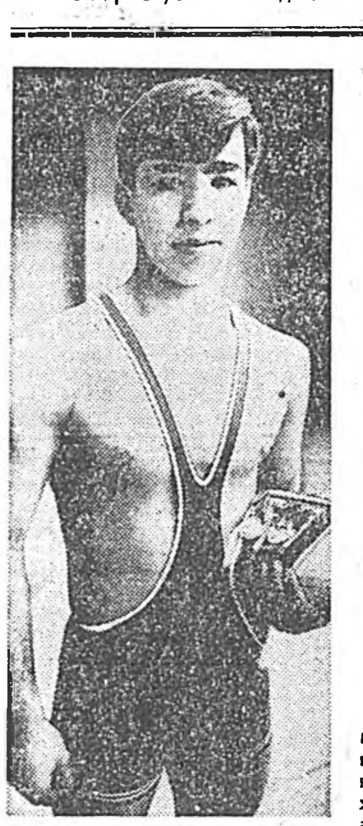

Арадай эрдэм һуралсалай министерствын техническэ мэргэжэлэй училищинуудай командануудай хоорондо дүрэ буляалдалгын барилдаагаар республиканска мүрысөөн һаяхан үнгэргэгдэбэ.

Улаан-Үдэ хотын 24-дэхи ПТУ-гай спортын зал соо болоһон энэ мүрысөөндэ республикын 14 училищиин 200 гаран түлөөлэгшэд хабаадаа. Тиихэдэ хүдөөгэй районуудай спортсменүүд, жэшээлбэл, Хурамхаанай, Түнхэнэй, Хэжэнгын, Зэдын түлөөлэгшэд эдэбхитэйгээр хабаадаһан байха юм.

Техническэ мэргэжэлэй училищинуудай һурагшад яһала һайн бэлэдхэлтэй, арга дүрэтэй, бэлиг шадабаритай барилдаашад боложо ябаһанаа үшөө дахин гэршэлбэ. Эдэнэр түрүү һууринуудые эзэлхын тула 3 үдэрэй туршада ана мана тэмсэһэн байна. 7-дохи ПТУ-гай спортсменүүд бэлэдхэл һайнтай байжа, командаараа нэгэдэхи һуурида гараһан байха юм. Харин хибэсэй эзэд 24-дэхи ПТУ-гай барилдаашад, нэгэ бага гартажа, хоёрдохи һуури эзэлхэ баатай болоо һэн. Удаадахи һуурида 2-дохи ПТУ-гай спортсменүүд гараба. Хүдөөгэй спортсменүүдэй бэлэдхэл һула байгаа. Тэдэнэр шангай һууринуудые эзэлжэ шадаагүй. Зүгөөр бэлигтэй спортсменүүд яһала олон гэжэ мэргэжэлтэд тэмдэглэһэн байха юм.

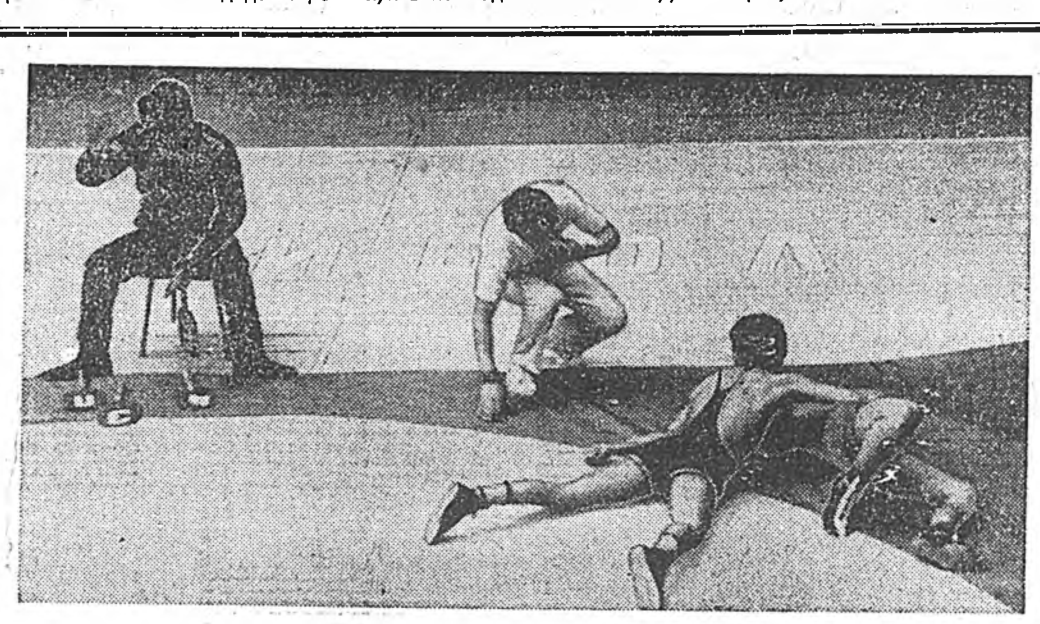

ЗАЛУУ БАРИЛДААШАД ХАБАЯА ТУРШАБА

Зурагууд дээрэ: чемпион Владимир Власько; мүрысөөнэй үедэ; 24-дэхи училищиин директор Г. П. Баглаев илагшадта шан барюулжа байна.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фототекст.

Эрдэм, техникын

ЭДИ ШЭДИ

МЭРГЭН ОЛОГШО

США-гай Массачусетс штадай Уолтхем хотодо байдаг электронно фирмэ радиоактивна элшэ сасажа байгаа алибаа юумэ олохо прибор ухаалаа. Энэнь радиациин термоэлектронно детектор (ТДР) гэжэ нэрэтэй юм.

Энэ орёо оньһото приборые элдэб газарта хэрэглэжэ болоно. Түсхайлбал, таможнида хүнэй багаж шалгахадаа, тэрээн соонь наркотик байна гү гэжэ мэдэжэ болоно. Терроризмтай тэмсэхэдэ, жэшээнь, тэһэрдэг зүйлэй гү, али пластикова боомбын хаана нюугдаһыень энэ детекторэй туһаламжаар элирүүлжэ болоно. Илангаяа хүндэ металлай окиселнуудаар оршон тойронхи байгаалиин хэр зэргэ бузарлагдаһые, юрэ радиоактивна элшэ гаргадаг бүхы юумые энээгээр оложо болохо юм.

Мүнөө США-да энэ детектор эгээл олоор худалдагдадаг эдлэл болонхой. 1989 ондо дурсагдаһан фирмэ тэрэниие худалдан, 24 миллион доллар сэбэр олзо оруулба. Мэргэжэлтэдэй бодожо үзэһэнэй ёһоор, түс фирмэ ойрын табан жэлэй туршада олзоёо жэл бүри хорин процентээр дээшэлүүлхэ ха.

(АПН).

ТОБШОХОНООР

Барилдаанай уласхоорондын федерациин (ФИЛА) үүсхэлээр дүрэ буляалдалгын барилдаагаар үнгэргэгдэдэг Ехэ Кубокта хүртэхын түлөө заншалта мүрысөөндэ хабаадахаяа СССР-эй элитэ ехэ барилдаашад США ошохоёо мордобо. Дэлхэйн ба Олимпиин наадануудай чемпионууд Степан Саркисян (Ереван), Арсен Фадзаев (Владикавказ), Борис Будаев (Улаан-Үдэ), Махарбек Хадарцев (Ташкент), Лери Хабелов болон Давид Гобеджишвили (хоюулаа Тбилисиһээ) гэгшэд Холбоото Штадуудай барилдаанай федерациин зүгһөө Пенсильвани штадай Питтсбург хото уригдаа. Һүүлээрнь манай суута барилдаашад СССР-эй болон США-гай суглуулагдамал командануудай хоорондо үнгэргэгдэхэ нүхэд ёһоной уулзалгануудта хабаадаха.

Эдиршүүлэй дунда дүрэ буляалдалгын барилдаагаар «Динамо» бүлгэмэй Буряадай республиканска советэй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн һаяхан дүүрэбэ.

Шэнэ-Бэрээнһээ ерэһэн З. Кулик мүрысөөнэй эрхим бэрхэ барилдаашан гэжэ тоологдоо.

Сэнхир экран

ВТОРНИК, 18

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«На темной стороне Луны»—4 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 13.30—Время. 14.10—Шатараар дэлхэйн чемпионадта. 14.25—Хоккейгээр «Известия» газетын шангай түлөө уласхоорондын мүрысөөн. Канадын ба Финляндиин суглуулагдамал команданууд. 18.00—Мультфильм. 18.50—Армидахи устэваар хараалагдаагүй харилсаанууд тухай. 19.30—Время. 20.00—Г. В. Свиридовэй түрэһөөр 75 жэлэй ойдо. Композиторай зохёолнуудай концерт. 20.55—Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 21.20—«Все реки текут»—8 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 22.00 — Время. 22.30 — Останкинадахи концертнэ студида уран зохёолшо В. Кожиновой уншагшадтай уулзалга. 00.30 — Шэнэ һонин. 00.45—Москвадахи авторска дуунай гурбадахи фестиваль. 01.25—Шатараар дэлхэйн чемпионадта.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Торонтодохи гайхалтай зүйлнүүд. 9.35, 10.35—Географи. 8-дахи класс. 10.05, 11.05—«Француз хэлэн. 11.35, 12.40—Биологи. 6-дахи класс. 11.55—Ехэ юумэ мэдэхэ хүнүүдтэ дамжуулга. УЛААН-ҮДЭ. 16.55—Өөрынгөө дуунуудые гүйсэдхэдэг Виктор Королевтой уулзалга. 17.20—Байгал (буряадаар). 17.35—Байгалай үмэнэхи газар дээрэ. 18.20—Байгал. 18.35—Соносхолнууд. МОСКВА. 18.40—СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд дээрэ. 20.40—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.00—СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд дээрэ. 22.00—Время. 22.30—Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35—Хоккейгээр «Известия» газетын шангай түлөө уласхоорондын мүрысөөн. Швециин ба Чехословакиин суглуулагдамал команданууд. 23.55—Белоруссиин тосхондо хахад час соо. 00.25—Хоккейгээр «Известия» газетын шангай түлөө уласхоорондын мүрысөөн. Финляндиин ба СССР-эй суглуулагдамал команданууд.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Буряадай Совет Социалис Республикын арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Советэй гурбадахи сесси үсэгэлдэр Улаан-Үдэдэ хүдэлмэрилжэ эхилбэ. Энэ сессиин түрүүшын үдэрэй заседани дээрэһээ информационно мэдээсэл газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ тунхаглагдаба.

Үнгэрһэн долоон хоногой туршада Хяагтын райондо Буряадай литература болон искусствын үдэрнүүд боложо үнгэрбэ. Энэ хэмжээ ябуулгануудта 150 гаран артистнууд, уран зураашад, композиторнууд болон хүгжэмшэд, уран зохёолшод болон киногой хүдэлмэрилэгшэд эдэбхитэйгээр хабаадажа, районой ажалшадта бэлиг шадабаряа харуулба. Буряадай литература болон искусствын үдэрнүүдэй энэ райондо ямараар үнгэрһэн тухай тодорхойгоор хөөрэһэн репортаж олоной һонорто энэл хуудаһанда барлагдаба.

Загарайн районой колхоз болон совхозуудай, промышленна предприятинуудай ажал тухай тобшохоноор хөөрэһэн мэдээсэлнүүдэй суглуулбари «Дэлгүүртэ шэлжэн орохын урда тээхэнэ...» гэһэн гаршаг доро номерой нэгэдэхи хуудаһанда байха.

«Уоянгорстройпроект» гэжэ кооперативай түрүүлэгшэ А. Коваленкын «Сэнтэйхэн лэ, үгэрсэнүүдынь...» гэжэ гаршагтай статья номерой хоёрдохи хуудаһанда барлагдаба.

«Нөөсэлгын банкнуудай ажал хэрэгүүд тухай үшөө дахин» гэжэ гаршагтай журналистка Любовь Цыбиковагай статья номерто байха.

«Прокурорые хэн аршалан хамгаалхаб?» гэжэ гаршагтай Хойто-Байгалай район хоорондын прокуророй туһалагша П. Зеленовскиин статья номерой гурбадахи хуудаһанда ниитэлэгдэбэ.

Буряадай ССР-эй социальна хангалгын министр В. А. Агалова түрүүтэй түсхай делегаци Зэдын райондо ерэжэ, хүн зонтой уулзалгануудые үнгэргэбэ. Энэ хэмжээ ябуулгаһаа бэшэгдэһэн тоосоон номерто олоной һонорто үгтэнхэй.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

Кино, театрнуудта

«ДРУЖБА»
ТРАНТИ-ВАНТИ — в 10, ПРИКАЗ 027 — в 14, 18-20, ДРУГ БЕДНЫХ (2 серии)— в 11-20, 15-40, 20.

«РОДИНА»
ЗАКОН (2 серии)— в 11-20, 14, 18-10, 20-50.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал — СЕРДЦЕ АНГЕЛА — в 9-30, 11-40, 14, 16-20, 18-40, 21. Зеленый зал — СЕТИ ЛЮБВИ (2 серии)— в 10, 12-50, 15-40, 20-10, ДЕВЯТЬ ЛЕТ С ЭКСТРАСЕНСАМИ — в 18-30.

«ОКТЯБРЬ»
АЛЕНЬКИЙ ЦВЕТОЧЕК — в 9-40, ПОСЛЕДНИЙ ЗОВ ЛЮБВИ — в 11-10, 13-40; 16-10, 18-40, 21-10.

«БАЙКАЛ»
ОБРЕЧЕННЫЙ НА ОДИНОЧЕСТВО — в 18-30, 20-30.

«ВОСТОК»
ПОТРЯСАЮЩИЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ МУШКЕТЕРОВ — в 14-30, ТАК ЖИТЬ НЕЛЬЗЯ — в 17, 20.

Буряадай ССР-эй ...листнуудай хөлбоо... ряад үнэн» газетын ... ци хайрата нүхэрэй **Елена Александро...** наһа бараһан ушар... публиканска типо... мастер В. В. Ми... гүнзэгы шаналал ... лаа мэдүүлнэ.

Хүдөөлүүлгэнь д... 18-да Улаан-Үдэ хо... тябрьска үйлсын 1... 66-дахи байраһаа ... болохо.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР. Директор 2-40-45

Заказ № 289.